

Édes Anyanyelvünk

XXVI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2004. OKTÓBER

ÁRA: 120 FORINT

Kovács úr – Kovácsné

A médiában a férfiakat még akkor is urazzák, ha nincsenek jelen. Még akkor is, ha az emlegetett férfi többszörös gyilkos. A nőkről, a nőknek pedig nem mondják: *úrnő*, pedig tiszteletre méltó emberek.

Múltkoriban valami hivatalban akadt dolgom. Kovácsné kellett keresnem. Nem tudtam se a keresztnévét, se a hivatali rangját, se a beosztását. „Kovácsné asszonyt keresem” – mondtam a szobában lévő ifjú hölgyeknek. Hangos derűtséget keltettem. „Maguk szerint mit kellett volna mondanom? Kovácsné úrhölgyet? Kovácsné hölgyet? Egyik rosszabb, mint a másik. Kovácsné kartársnőt, szaktársnőt, netán elvtársnőt? Nekem se szak-, se kar-, se elvtársam!” Kérdésem természetesen megválaszolatlan maradt. A kuncogó hölgyek tanácsstalanok voltak. Átirányítottak Horváth *úrhoz*. Ő már *úr* volt...

Ez a fölösleges urazás kezd komikussá válni. Sok esetben pedig sértő is. Vita hevében az egymást utáló, sőt megvető képviselők szokták megnyomni: X *ÚR!* A rendőrségi hírekben pedig a gyilkost, a csalót, a rablót szokták következetesen *úr*-ként emlegetni. Ilyesféle mondatok hangzanak el nap mint nap: „...és akkor ez az *úriember* kést rántott...”, „az *úr* hazudott, amikor...”, „az *úr* fojtogatni kezdett...”

Valamikor a szödi piacon a jó magaviseletű váci rabok segítettek a házi-asszonyoknak. Egy kedves fegyenc már többször hazacipelte egy ismerősöm csomagját. Egyszer megkérdezte: „*Rab úr* kérem, magát miért ítelték el?” „Nem vagyok én *úr*, kezicsókolom, csak egy egyszerű elitélt. Szándékos emberölésért kaptam 12 évet.”

A lottósorsolások alkalmával így szól a bemondó: „Most pedig Horváth János *úr* húzza az első számot.” – „Most pedig Kovács Istvánné húzza ki a második számot.” Tehát Horváth János, a férfi: *úr*? Kovács Jánosné, a nő: semmi? Hol itt az udvariasság? A nők megbecsülése? Az egyenrangúság?

Az urazás már szinte gúnyolódásnak tűnik. Kosztolányi Dezsőnek (aki, ugyebár nem azonos Kosztolányi *úrral*), mint oly sok mindenről, erről is van megszívlelendő mondanivalója. Udvariasság című, a Pesti Hírlapban 1933. január elsején megjelent remekében azt sugallja, hogy csak akkor mondjunk urat, ha az illető jelen van, megszólítjuk és meg is érdemli ezt a megszólítást. Igaz, évtizedekkel ezelőtt a nőknek még ezt mondhatták: Y. *úrnő*. Ma ez komikusan hangzik. A *hölgyem* megszólítást pedig nem lehet névhez kötni. Nem mondhatjuk: *Kovácsné hölgyem!*

Könnyű a franciáknak, angoloknak, németeknek: van megszólításuk a férfiaknak is, a nőknek is. A magyarban nincsen. Sajnos. Jobb lenne elhagyni a folytonos és teljesen fölösleges urazást, ami már-már gúnyolódásnak tetszik. (Ha emlegetik, akkor a *Göncz Árpád* jobban hangzik, mint a *Göncz úr!* Rendszerint a politikai ellenfelei emlegetik így, például egy tévébeszélgetés során, amikor ő nincs is jelen. Alig hiszem, hogy Göncz Árpád megsértődne, ha nem uraznák.

Kellene találni egy jó megszólítási formulát a nők számára. Mert tarthatatlan, hogy minden nyikhajt, bűnözőt *úr*-nak szólítanak, *úr*-ként emlegetnek, de a nőknek legföljebb a keresztnév jár. Még ha tiszteletre méltó személyről van is szó.

Jó lenne, ha a nők, a hölgyek harcolnának ez ellen az értelmetlen, igazságtalan, sértő szokás ellen. Én csak annyit tehettem, hogy megírtam ezt a cikket. És továbbra is bosszankodom, amikor a tévében a gyilkost *úr*-ként, de a tiszteletes háziasszonyt csak a nevében, sőt becenevében emlegetik. Pedig megérdemelné az *úrnő*-t, ami azonban elavult kifejezés.

A probléma nem újdonság. Erről is szól Kosztolányi Dezső írása.

Dr. Bogárdi Mihály

A TARTALOMBÓL:

Grétsy László:
Néhány bizakodó szó
a reklámnyelvtörvényről

Szende Virág–
Szende Tamás:
Hogyan nyúljon a
nyelvész a nyelvhez?

Minya Károly:
A nyelvművelés etikája

Balázs Géza:
Nyelvi országjárás

Zimányi Árpád:
A *hogy* kötőszó elhagyása

Kovács József:
De jó volna a betűejtés!

H. Bóna Márta:
Lapított

Wacha Balázs:
Az adás iránya

Országos Középiskolai
Tanulmányi Verseny,
magyar nyelv 2004/2005.

És: nyelvi mozaik,
új szavak, nyelvi játékok

25 év anyanyelvünk szolgálatában

Az Édes Anyanyelvünk 25 éves jubileuma alkalmából tudományos ülészakot rendezünk a mai magyar nyelvvelésről a Magyar Tudományos Akadémián 2004. október 7-én. Az ülészak levezető elnöke Kiefer Ferenc akadémikus. Előadást tart: Kenesei István, a Nyelvtudományi Intézet igazgatója, Kiss Jenő akadémikus, Keszler Borbála professzor asszony, Bencédy József, az Édes Anyanyelvünk alapító felelős szerkesztője és Grétsy László, a jelenlegi felelős szerkesztő, az MTA közgyűlési doktor képviselője.

Az Édes Anyanyelvünk mutatója, 1979–2003.

Balázs Géza összeállításában megjelent Mutató 1979–2003 című kiadványunk, amely az Édes Anyanyelvünk első 25 évének tartalomjegyzékét, tárgy-, szó- és kifejezésmutatóját tartalmazza. Az Édes Anyanyelvünk 70 oldalas, keményebb borítású különszáma 400 Ft + postaköltségért (összesen: 500 Ft-ért) igényelhető a szerkesztőség postacímén (1364 Budapest, Pf. 122.), illetve villámposztán (anszov@mail.datanet.hu). Az igénylőknek csekket küldünk, a pénz beérkezése után pedig postázzuk a mutatót.

Előfizetési felhívás

Ha rendszeresen meg akarja kapni lapunkat, azt javasoljuk, fizessen elő rá. (Az előfizetési tudnivalók ezen az oldalon találhatóak.) Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai – az éves tagdíj fejében – az újságot illetménylapként kapják.

TARTALOM

Dr. Bogárdi Mihály: Kovács úr – Kovácsné	1
Grétsy László: Néhány bizakodó szó a reklámnyelvtörvényről	3
Szende Virág–Szende Tamás: Hogyan nyúljon a nyelvész a nyelvhez?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Minya Károly: A nyelvvelés etikája	6
Balázs Géza: Nyelvi országjárás	7
Del Medico Imre: Tegyük pontot az a-ra is (olykor)!	8
Kovács József: De jó volna a betűjítés!	8
Zimányi Árpád: A <i>hogy</i> kötőszó elhagyása	8
H. Bóna Márta: <i>Lapított</i>	9
Takács Edit: Az érdeklődés felkeltésének eszközei a napilapok címadásában	10
Szarvas Rita: Településem (városom, városrészem, kerületem) névadási szokásai	10
Kovács Ferencné: Bornemisza Péter Ördögi kísértetek című művének nyelvi sajátosságai	11
Mészáros Zsuzsanna: Pápay József emlékezete	11
V. Raisz Rózsa: Pásztor Emil (1925–2004)	12
Kemény Gábor: Búcsú az olvasószerkesztőtől.	12
Bencédy József: Aranka emlékére	13
Ifjúsági nyelvvelés konferencia	13
Antalné Szabó Ágnes: Beszámoló a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny 2004. évi Kárpát-medencei döntőjéről	13
Deme László: 2004. évi díjaink, emlékműveink; Kazinczy-jutalmak	14
Wacha Balázs: Az adás iránya (félíg komolyan)	15
Bódi Zoltán: A klasszikus retorika időszerszerűsége	16
Maróti István: Pálinka a közös nyelvünk	16
Új szavak, kifejezések (31.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjévény	19
Két közlemény	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 461-4500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. Honlap: www.civilporta.hu/anyanyelv Villámposzt: anszov@mail.datanet.hu

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. ÜLK, a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág, továbbá terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítők-nél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp. VIII., Orczy tér 1; tel.: 06 1 477-6300; postacím: Bp. 1900). További információ: 06 80 444-444; hirlapelofizetes@posta.hu Ára: 120 Ft. A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes hívószám: 06 80 444-444 Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási Minisztérium,**

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,**

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 06 20 473-4084
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Néhány bizakodó szó a reklámyelvtörvényről

Baksa Péter tanulságos írást tett közzé lapunk ez évi B2. számában, A 2001. évi XCVI. törvény a valóságban címmel. Azt vizsgálta meg városa egyik forgalmas utcájának és egy bevásárlóközpontnak a teljes „becserkészése”, valamint ezenkívül a város egyéb területein végzett szemelgető adatgyűjtés útján, hogy tapasztalható-e változás a törvény 2003. január 1-jei hatályba lépése óta. Vizsgálódásának eredménye az volt, hogy némi javulás mutatkozik, mivel egyes üzletek tulajdonosai eleget tettek a törvénynek, s ha lassan is, de mintha gyarapodnának a magyar elnevezések, tájékoztatások. Megelégedettségre azonban még koránt sincs okunk.

Körülbelül ez derül ki azokból a napisajtóbeli cikkekből is, amelyek ezzel a kérdéssel foglalkoznak, s ez a tapasztalatom nekem is. Éppen ezért ez év tavaszán levélben fordultam dr. Lamperth Mónika belügyminiszterhez, s arra kértem, hogy ha ő is egyetért ezzel a helyzetértékeléssel, akkor „egy miniszteri körlevélben vagy más, általam akár nem is ismert módon hívja fel újólág az érintett közjegyzők és fogyasztóvédelmi (fő)felügyelők figyelmét arra, hogy a reklámyelvtörvényt fokozott buzgalommal és igyekezettel tartassák be mindazokkal, akik eddig még nem tettek eleget a törvény előírásainak, talán gondatlanságból, talán csupán azért, mert nem is tudtak róla”.

A válasz hamar megérkezett. A miniszter asszony telefonon már pár nap múlva jelezte egyetértését, három hét múlva pedig írásos válaszáat is megkaptam. Idézek belőle:

„Köszönettel vettem levelét, melyben kifejtette a reklámtörvényvel kapcsolatos véleményét. Önhöz hasonlóan én is nagyon fontosnak tartom anyanyelvünk ápolását, védelmét. Az idegen nyelvi hatások erősödése – amely az uniós csatlakozás következtében fokozódik – mindnyájunkat arra készítet, hogy gazdag anyanyelvünket minden erőfeszítésünkkel óvjuk meg, aminek egyik lehetséges eszköze felhívni mindazok figyelmét a törvény rendelkezéseinek fokozottabb betartására, akik abban kiemelten részt vesznek.

A levelében foglaltakkal egyetérték. Kérését továbbítotam a Fővárosi, Megyei Közigazgatási Hivatalok vezetőihez, akik az illetékességi területükön működő államigazgatási szerveknek, valamint a települési önkormányzatok jegyzőinek figyelmét fel fogják hívni a reklámtörvényben foglaltak fokozottabb betartására.”

Megörültem a levélnek, mert éreztem belőle a jó szándékot, éppen ezért reméltem, hogy lesz is fogantatja. Ám a levél április eleji kézhezvétele után csak teltek a hónapok, és a sajtóban egyetlen olyan közleményre sem bukkantam, amely egy ilyen körlevél megszületésére utalt volna. Talán csak én nem figyeltem fel az ezzel kapcsolatos hírekre, vagy a sokszor jelentéktelen dolgokat is nagy terjedelemben tállaló sajtó tartotta fölöslegesnek az erre vonatkozó tájékoztatást? Abban nemigen volt okom kételkedni, hogy a miniszter teljesítette, ami nekem szóló levelében állt, hiszen abban már múlt időben fogalmazva írta, hogy „Kérését továbbítotam a Fővárosi, Megyei ...” stb. Annál kevésbé volt okom kételkedni, mert egy, még a levél megkapása előtti telefonbeszélgetésünkben Lamperth Mónika kérdésemre fel is hatalmazott arra, hogy szándékáról, majdani intézkedéséről s egészében véve a reklámyelvtörvényben foglaltak fokozott betartásának fontosságáról

magam is szóljak vagy írjak, ahol és amikor annak szükségességét érzem.

Nekem ugyanakkor ez a levél vagy felhívás nagyon fontos lett volna, ugyanis az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjaitól már nem egy olyan jelzést, illetve felajánlást kaptam, hogy akár egyénileg, akár csoportosan – a csoportokon egy-egy Beszélni nehéz! kör vagy anyanyelvi szakkör tagjait kell érteni – szívesen összegyűjtik azokat a környékön található feliratokat, reklámszövegeket, amelyek nem felelnek meg a törvény előírásainak, de nem tudják, mit kell tenniük ezekkel; hova és kihez kell elküldeniük összegyűjtött adataikat. Már tavasszal azt terveztem, hogy előbb-utóbb írok erről lapunkban, ezért vártam a majdani cikket megerősítő híradást.

Ilyennel nem találkozván július derekán felhívtam a belügyminiszter asszony titkárságát, azt kérve, hogy ha az érintett államigazgatási szervek vezetői, valamint az önkormányzatok jegyzői csakugyan kaptak biztatást a minisztériumtól, akkor, ha van rá mód, azt valamilyen módon – postán, fax útján, e-mailen – juttassák el hozzám, hogy erről szóló, tervezett cikkemben hivatkozhatok rá, vagy akár be is mutathassam.

Nos, nem kellett csalódnom. Néhány napon belül kezemben volt az a körlevél, amelyet Lamperth Mónika miniszter asszony megbízásából dr. Bujdosó Sándor, a belügyminisztérium önkormányzati helyettes államtitkára juttatott el elektronikus úton az érintett hivatali vezetőkhöz még áprilisban. Mivel a körlevél a miniszterhez írott levelem meg a tőle kapott válasz nyomán részletesen ismerteti az előzményeket is, belőle itt – szemléltetésül – csupán az utolsó két bekezdést idézem, az egészet pedig erősen kicsinyítve adom közre.

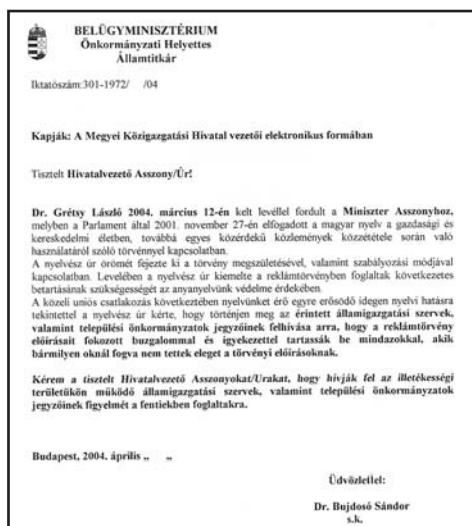
„A közeli uniós csatlakozás következtében nyelvünket érő, egyre erősödő idegen nyelvi hatásra tekintettel a nyelvész úr kérte, hogy történjen meg az érintett állam-

igazgatási szervek, valamint települési önkormányzatok jegyzőinek felhívása arra, hogy a reklámtörvény előírásait fokozott buzgalommal és igyekezettel tartassák be mindazokkal, akik bármilyen oknál fogva nem tettek eleget a törvényi előírásoknak.

Kérem a tisztelt Hivatalvezető Asszonyokat/Urakat, hogy hívják fel az illetékességi területükön működő államigazgatási szervek, valamint települési önkormányzatok jegyzőinek figyelmét a fentiekben foglaltakra.”

Mondhatnám, hogy ezzel elérkeztünk a hepiendhez, minden a legjobb úton halad, de illet még én, a mindenben a jót (is) kereső sem mondhatok, mert erről szó sincs. Arra azonban most már az eddiginél is bátrabban biztathatom – és biztatom is – olvasóinkat s általában az anyanyelvpolókat, hogy ha valóban szeretnék, hogy a szintén hasznos és szükséges idegen üzleti megnevezések, feliratok mellől soha és sehol ne hiányozzon a magyar megfelelő sem, gyűjtsék össze ilyen irányú észleleteiket, és juttassák el azokat az illetékes államigazgatási szervekhez, fogyasztóvédelmi (fő)felügyelőségekhez és a települési önkormányzatok jegyzőikhez. Tapasztalni fogják, hogy a szóban forgó intézmények és tisztségviselők nem neheztelni fognak ezért önökre, hanem megköszönik segítségüket. Ők is nagyon jól tudják, hogy közös ügyet szolgálunk/szolgálnak ezzel.

Grétsy László

Hogyan nyúljon a nyelvész a nyelvhez?

Szende Aladár *Anyanyelvi nevelés, nyelvművelés és Környezet* című tanulmányában (V. Raisz Rózsa és Zimányi Árpád [szerk.]: Feladatok és módszerek az anyanyelvi nevelésben a XXI. század elején. XIV. anyanyelv-oktatási napok. Eger, 2001. július 9–12. MNyTK 212. Budapest, 22–30) a nyelvvel való foglalkozás két fő feladatának és működési területének olyan áttekintését adja, amelyben a környezet fajsúlyos szerepét emeli ki. E meghatározó fogalomba sok mindent kell beleértünk, magának a nyelvvel való gyakorlati foglalkozásnak a környezetét is. Környezete van a nyelvi nevelésnek, és környezete van a nyelvművelésnek nemkülönben. Sőt, éppen ez a tágabb környezet az, amely – régóta, de ma különös időszerről – vet föl égető problémákat a módszertan és a szemlélet irányválasztásainak terén.

A leglátványosabb aktualitás most a nyelvművelés körüli vita. Érintésekor Szende Aladár mintegy két évszázadra visszatekintve idézi a nyelvművelés történeti-társadalmi hivatásának és hatóerejének változását, amelyet a következő mondatok illusztrálnak: „Az anyanyelvvvel kapcsolatos felfogás, valamint a nyelvvel való foglalkozás és foglalkozásunk a történeti időben jelentős változáson ment keresztül. Összevetésben: a XIX. század első felének értelmiségi hitvallásában a nyelv átélte, meghatározó összetevője a nemzet fogalmának. A jelenre vonatkozólag ez nem feltétel nélkül állítható. Az anyanyelv korabeli művelése történeti tudatosságú mozgalom volt, teremtő-konstitutív jelleggel. A mai nyelvművelés ezzel szemben inkább helyesbítő-regulatív beállítottságú. A történelmi környezet hatása félreismerhetetlen: míg Jedlik Ányos, a természettudós azonnal kész találmányának magyar nyelvű megnevezésével (*villamdelejes forgony*), a dualizmus korában és azóta már csak a *motor* (korabeli ejtismódban a *mótor*) járja. A nyelvi tudatosság ezután is tovább szűkül, az 1940-es évek után például az orvosi szaknyelvben már nincs számottevő törekvés a terminológia magyarítására. A mai helyzet ismert, a szakmák műszóválasztása [túlnyomóan] az átvétel mellett dönt ...; a fogalom-megnevezésekben következetesen a professzionális jelleg érvényesül a magyar újítás rovására.” Hozzátehetjük az idézet folytatásaként: „a változás jelenségeivel szemben a nyelvészet [inkább] tartózkodóan konzervatív. Pedig a változások minden nyelvi rendszerszintben folyamatosan érvényesülnek, és meg lehet, mára bizonyos értelemben elérték a 'kritikus tömeg' állapotát.” Külön indoklás nélkül is belátható, hogy 2004 történeti időmetszetében, ismételtelen mint környezetben, a nyelvművelés távlata nem lehet az önmegsemmisítésig elhatárolható pusztán adatfelmutatás és -elemzés sem. Csupán látszat, hogy egy közlés pillanatnyi hatékonysága általában is szavatol ugyanazon közlés mint nyelvi forma eredményességéért. Ha egy ma elhangzó mondatban az *aki, amely, ami* választása nem a száz év előtti normát követi, hanem a jeltárgyjelölés kialakuló, új szabály szerintivel keveredő ingadozását tükrözi, lehetünk megengedőek. De a használat bizonytalansága és ezzel a közlés eredményességének veszteségei elkerülhetetlenek. A példával jelzett jelenségkörrel kapcsolatban is érvényes, hogy a nyelvész-nyelvművelő tisztázza a feltárás és az anyanyelvi beszélőnek a – Szende Aladár által is oly fontosnak tartott – nyelvi tudatosságba emelése.

A szélesebb értelemben vett környezetnek egy másik térszélvényében, a magyar nyelv oktatásában is új helyzet adódik a 2004. évvel. A magyar az EU hivatalos nyelve lett,

Örömmel adjuk közre ezt a cikket, melynek szerzői – Szende Aladár gyermekei – újabb vonásokkal gazdagítják a jeles nyelvtudós és pedagógus pályaképet. (A szerk.)

ennél fogva megnő a jelentősége a nem magyar ajkúak magyaroztatásának is. Folyamatosan bővülnie kell tehát annak az eszközkészletnek, amely e tevékenység és hivatás gyakorlásának eredményességét szolgálja, és amelynek kidolgozásában Szende Aladár munkásságának elvülhetetlen érdemei vannak. A nyelvhasználat e másik dimenziója szoros kapcsolatban áll a kommunikáció pillanatnyi sikeressége és a nyelvi forma eredményessége között feszülő lehetséges ellentéttel, azaz a nyelvi norma, a standard kérdéskörével. A magyart idegen nyelvként tanulók joggal várják el, hogy egy általánosan elfogadott és elvárt nyelvi rendszert ismerhessenek meg és használhassanak. Másrészt az imént említett szélesebb környezet az anyanyelvi beszélők nyelvszemléletét is megváltoztathatja a magyar mint idegen nyelv kutatása során felszínre kerülő új tudományos felismerések révén. E felismerések közül itt azok érdemelnek említést, amelyek a magyar nyelv különállásának sajátos jegyeit hozzák felszínre, elsősorban európai környezetében. Tegyük föl a kérdést köznapi nyelven: mi-
ben tér el tipológiailag a magyar a magyart idegen nyelvként tanulók anyanyelvétől?

Nem új felismerés, de a „délibabos” nyelvrokonítási kísérletek ellensúlyozására újra és újra fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a magyar a finnugor nyelvek családjába tartozik, agglutinációs (a szó tövéhez toldalékokat illesztő) rendszerű. Felfedezhetjük emellett egy kevésbé ismert jellemvonását is: a magyar úgynevezett topikprominens voltát. Ez azt jelenti, hogy az alany a magyar mondatokban nem kell az első helyen állnia, sőt akár el is hagyható. Így Máriát Péter kérte fel táncolni. / *Esik.* (szemben a német szerkezettel: *Es war Peter, der Maria zum Tanz aufforderte. / Es regnet.*). Vannak továbbá a magyarban alany nélküli jól formált mondatok: *A tortából még Péternek is jut. / Villámlik.* (németül: *Sogar Peter kann ein Stück von der Torte bekommen. / Es blitzt.*). Látjuk, miközben az indogermán nyelvekben a mondatrészi szerepet a szórendi szabályok határozzák meg, ilyenfajta szabályozás a magyarban nincs (l. még angol: *Mary loves John.*; francia: *Marie aime Jean.*; német: *Mara liebt Johann.*). Ezzel szemben a magyarban mind a négy következő mondat standard, azaz jól formált: *Pétert Mária szereti. / Szereti Mária Pétert. / Szereti Pétert Mária. / Pétert szereti Mária.* A szórend ebben – és egy sor más, hasonló esetben – az információ tartalmának kiemelését szolgálja, ahogy a szakember mondja: fókuszképzéssel.

Ne ejtsünk itt most szót azokról a közismert jelenségekről, amelyek – képletesen szólva – az „egzotikus” grammatika körébe utalhatók. Ilyenek a speciális egyeztetési szabályok megléte, valamint a birtoklást kifejező *habeo*-s szerkezet és a nyelvtani nemek hiánya. A magyar anyanyelvi beszélők nyelvi tudatossága ezt a területet még fölárja, azonban az indoeurópai nyelvekhez hasonlatos vonásokat már kevésbé fedezi fel. A magyar az agglutináló jelleg mellett felmutat ugyanis flektáló (a többi magánhangzót változtató) és izoláló jelenségeket is. Vegyük a *szép – szebb, hó – havat* példát a flektáló jellegre; valamint a következő szerkezetet az izoláló jelleg bemutatására: *sok szép lány* (németül: *viele schöne Mädchen*) – *sok lány szép* (német: *Es gibt viele Mädchen, die schön sind.*). Az említett két struktúra azonos szótári elemekből áll, amelyeknek sora a struktúrában másképp elhelyezkedve eltérő jelentésekhez vezet.

Hadd zárjuk e rövid szemlét Szende Aladár szavaival: „Az előadás címében szereplő környezet fogalmát, mint látható, szélesebben értelmeztük. Ez azonban természetes, hiszen annak tovább kell bővülnie, hogy az anyanyelvi nevelés és a nyelvművelés teljesebben tölthesse be hivatását.”

Szende Virág – Szende Tamás

„Itt vagyok a *kismetrón!*” – Vukmir, az *öröm* – *Kandidál, regisztrál, kvalifikál* – *Felszarvazta a nejét?*)

Mobiltelefonjába beszélő középkorú nő tudatja valakivel a budapesti földalattin: „Itt vagyok a *kismetrón!*” Szavait, az újabb szokás szerint, mindenki hallja, de senki sem figyeli. Talán csak a kocsi utazó nyelvésznek üti meg a fülét ez a szó.

Kismetró? Fáj a szívem a megszokott földalatti-ért, amely évtizedek óta olyan jól megkülönböztette ezt az immár több mint százéves, műszakilag is más jellegű közlekedési eszközt az 1970-es évek eleje óta működő *metró*-tól. S bár a *metró*-t annak idején nem sikerült (nem is igen akarták) *mélyvasút*-ra magyarítani, a millenniumi kéregvasút nevéként fennmaradt a földalatti elnevezés (olyan jelentéstapasztalásos rövidülés ez a földalatti vasút-ból, mint a *debreceni* a *debreceni kolbász*-ból vagy a *nápolyi* a *nápolyi szelet*-ből).

Thurzó Gábor könyve, a Belváros és vidéke azt is megörökítette, hogy még a pesti német ajkú iparos polgárság német beszédében is földalatti volt a neve ennek a járműnek: „Ihr geht mit dem *földalatti!*”, azaz „*Földalattival* mentek!” – adja ki a parancsot a nagynya 1919 májusában (a mondatnak az a jelentősége, hogy ne provokálják a járókeleket a kommun idején azzal, hogy hintón mennek egy családi látogatásra).

A *kismetró* szó létrejöttét az is segíthette, hogy a hivatalosság *1-es metró* néven próbálta belekényszeríteni a földalattit a maga rendszerébe. Ezt így persze senki sem mondja – soha nem hallottam olyasmit, hogy az *1-es metróval megyek a Bajza utcáig* –, de a hivatalos elnevezés előkészítette a talajt a *kismetró* számára. Egyelőre nincs szótározva (a Magyar értelmező kéziszótár új, átdolgozott kiadásában sincs benne), de a Magyar szókincstár már 1998-ban fölvette a földalatti bizalmas szinonimájaként.

Eszem ágában sincs persze hibáztatni ezt a hangulatos és ráadásul nem idegenből vett, hanem ún. belső szóteremtés útján, spontánul kialakult elnevezést. De a magam szóhasználatában hű maradok ahhoz, amit nagyszüleimtől, szüleimtől kisgyermekként megtanultam. Vagyis továbbra is földalatti-n járok (pl. a munkahelyemre).

Figyelem a tévében a labdarúgó-közvetítést, és meglepve tapasztalom, hogy a riporter nem is a mérkőzésről, hanem az egyik játékos családi ügyeiről beszél. Szerencsére felvételtől nézem a meccset, így szóról szóra idézhetem, amit hallottam. Vukmirról, a Ferencváros kőkemény hátvédjéről „azt is mindenféleképpen el kell mondani, hogy *öröm*, hiszen meg-

született múlt szombaton Budapesten a *kislánya*, Angéla, 53 centivel és 3600 grammal”.

Ejha! Ezek szerint az *öröm* olyan férfi, akinek épp most született gyermeke, és ennek, persze, nagyon örül. Ha ezt a szerb nemzetiségű labdarúgó mondaná, aki még csak tanulja a magyar nyelvet, nem csodálkoznám. De a magyar riporternek tudnia kellett volna, hogy a szó ezt jelenti: ’házasságkötéskor a menyasszony, ill. a vőlegény apja’. Az *öröm* tehát nem a gyermekáldásnak, hanem egyelőre csak gyermeke házasságkötésének örül.

Ne higgyük azonban, hogy ez csupán alkalmi nyelvbőlés volt! Egy internetes adatbázisban ez a példát találtam a Magyar Hírlap 1997. május 2-i számából: „az egyik szülészet az *öröm* [a] felesége helyett a nővérkét akarta hazavinni”. Ez arra vall, hogy a szótévesztés hátterében ún. népetimológia (téves szófejtés) áll. Még az is meglehet, hogy idővel az *öröm* szó felveszi ezt a jelentést (is). Én azonban *öröm*-ként jobb szeretnék előbb a házasságkötésnek örülni, s csak utána a gyerekek!

Tavaly februári számunkban írtam a *kandidál* ige újszerű, ’jelölti magát, pályázik vmire’ értelmű használatáról. Azóta találtam erre egy több mint húsz évvel ezelőtti példát is: „Babits a Kisfaludy Társaság tagságára *kandidált*, de Pekár Gyuláéknak nem kellett” (egy irodalomtörténeti tanulmányban). A *kandidál* tárgyatlan használata tehát korántsem olyan „újszerű”, mint korábban hittem.

Ráadásul mindeközben fennmaradt a ’jelöl vkit vmire’ jelentés is. Csollány Szilveszter tornász olimpiai bajnok ezt nyilatkozta pl. a Nemzeti Sport ez év április 5-i számában: „A Magyar Olimpiai Bizottság engem *kandidál* majd a Nemzetközi Olimpiai Bizottság sportolói szekciójába.” Vagyis nemcsak az új jelentésre van régebbi példa, hanem a régi jelentésre is vadonatúj.

Van két másik, szintén latin eredetű idegen szavunk is, melyet az utóbbi időben tárgyatlan igeként, az alanya irányuló cselekvés kifejezésére kezdenek használni: a *regisztrál* (elég sűrűn) és a *kvalifikál* (egyelőre ritkábban).

A *regisztrál* jelentése a köznyelvben: ’nyilvántartásba vesz, jegyzékbe (fel)vesz’, a tudományos nyelvben, választékos stílusértékkel: ’tényeket magyarázat, értékelés nélkül megállapít’. Újabb azonban (feltehetőleg az angol *register* ige fordításaként, ill. hatására) inkább abban az értelemben alkalmazzák, hogy ’nyilvántartásba véteti magát vhol, s ezáltal

jelentkezik vmire’. A példák tévéreklámokból valók: „*Regisztrálj* most, a(z) ... sms-számon!; *Regisztrálj* Magyarország legtutibb mobilos társkeresőjébe!; *Regisztrálj*, és Amor nyila téged is eltalálhat!” Az angol–amerikai *register* hatására azért gyanakszom, mert ez az ige nem csupán ezt jelenti (tárgyas igeként): ’bejegyez’, hanem ezt is (tárgyatlanként): ’bejelentkezik (pl. szállodába), beiratkozik (pl. iskolába)’.

A *kvalifikál* magyarul *minősít*, a kissé idegenszerű *kvalifikálja magát vmire* pedig *minősíti, érdemesíti magát* (pl. sportoló a továbbjutásra, a döntőre). De mit olvasok egy angol című, de magyar nyelvű „muszklíuságban”? Íme: „Mostantól kezdve a Mr. Olympia első 6 helyezette *kvalifikál* a következő évre a top 10 helyett, illetve más versenyeken csakis az előre kiírt első 3 vagy 5 helyezett *kvalifikál*, hiába rendelkeznek már indulási joggal.” Hű, de bonyolult! (És még azt mondják, hogy e sportág művelőinek az agyuk is izomból van.) Minket azonban mindebből most csak az érdekel, hogy a *kvalifikál* itt = *minősíti, érdemesíti magát, azaz továbbjut, bejut vhová, vmibe*. A minta ebben az esetben a *qualify* ’képesítést szerez, vizsgát letesz’ lehetett.

E három igét eredetileg a latinból vették át, de most az angoltól úgyszólván másodszer is átvettük, s ez jelentésátcsapást vont maga után a használatukban. Ami engem illet, egyelőre megmaradok a régebbi értelmüknel: nem *regisztrálok* a társkeresőbe, hanem csupán *regisztrálok* ezt az érdekes nyelvi jelenséget.

Szegény Beckhamre rájár a rúd: a botránysajtó mással sem foglalkozik, mint az ő hűtlenkedéseivel (talán ezért is lövi olyan gyatrán a büntetőket, de a dolognak ez a része nem ebbe a lapba való).

Ezt olvashattuk például a Nemzeti Sport egyik tavaszi számában: „ő [ti. Beckham] egy, az odavágón kieszközölt sárga lappal elérte, hogy Svájcban sielhessen *felszarvazott nejével*”.

Újabb tehát nem csupán a feleség *szarvazhatja fel* a férjét, hanem a férj is a feleségét. A példa nem egyedi: egy bajnoknő úgy nyilatkozott, hogy az olimpia után *megházasodik*, mert gyereket szeretne. Más híres nők is elhatározták, hogy *családot alapítanak*. Egy kitűnő labdarúgónkról pedig azt adta hírül a sajtó, hogy *bekötötték a fejét*.

Éljen az egyenjogúság! A fentieket először talán viccnek szánták, de idővel nyelvi valósággá (ahogy most divat mondani: kőkemény valósággá) válhatnak. Egyszóval: nem vicc!

Kemény Gábor

A nyelvművelés etikája

A nyelvvel foglalkozó csoportok közül okvetlenül fontos részletesebben megvizsgálni a laikusok körét. Ők azok, akik elsősorban érzelmi alapon hoznak nyelvhelyességi döntéseket, magyarságféltésből, az identitás megőrzése céljából. Ez korántsem elítélendő, inkább tiszteletre méltó, azonban a laikusok értékítéleteit, főleg a szakembereknek, helyesen kell értelmezniük. A laikusok ugyanis szigorúban ítélkeznek, s nem kedvelik, ha az általuk szembeállított nyelvi jelenségekre azt a választ kapják, hogy mindkettő helyes. Ez sem gond, toleranciával kezelhető. A baj egyrészt abból adódik, ha az ő véleményüket nem jó szándékú, türelmes meggyőzéssel próbálják meg helyreigazítani, másrészt abból, ha az ő téves ítéleteiket a deskriptív nyelvészek a hagyományos nyelvművelők „számlájára írják”. Így ez a két csoport gyakran összemosódik. Ezért érdemes mindenekelőtt részletezni a laikusok körét.

Idetartoznak időnként a magyartanárok is, akik a korábban tanult nyelvművelő babonákat adják tovább, s őket ebben néha a tankönyvek is megerősítik. Íme egy példa:

„Javítsd a hibákat az alábbi mondatokban!

Tördeli a **kezeit**. Akkor már *potyogtak* a **szemeiből** a könnyek.”

Úgy vélem, semmiképpen nem tekinthető hibának a páros testrészek többes számú használata a fenti mondatokban. Jó egyes számban és többes számban is.

Ebbe a csoportba lehet sorolni azokat az újságírókat is, akik viszonylag rendszeresen vagy alkalmanként nyelvművelő cikkeket jelentetnek meg. (Az 1997-es nyilatkozatvitában legalább ötven újságíró nyilvánított véleményt.) 2004 márciusában jelentek meg az alábbi sorok egy megyei napilapban, amely több tízezer példányban jelenik meg. A cikk címe: *A szőnyegre kerül és társai*.

„Édes anyanyelvünk nem szereti a személytelenséget és a szenvedő igealakokat. Bár létezik a *-tatik, -tetik* igeképző, mégsem »használtatik«. Germanizmusként viszont már régen gyökeret vert nyelvünkben az úgynevezett körülírt szenvedő szerkezet (»le van a búza aratva, keresztbe is van már rakva«), ám a most »terítékre került« kerül viszonylag új fejlemény, és terjed, mint a pestis.”

A cikkben mindjárt négy megállapítás hibás: 1. nem igaz, hogy a magyar nyelv nem szereti a személytelenséget, 2. nem igaz, hogy a határozói igenév és létigés szerkezet germanizmus, 3. a *terítékre kerül* formailag terpeszkedő kifejezés, valójában azonban frazéma, helyes, 4. a terpeszkedő kifejezések nem új keletű jelenségek. Félő, hogy az ilyen (el)írások a hagyományos nyelvművelők számlájára íródnak (személytelen forma!).

A laikusok körébe sorolhatók időnként a politikusok is, a felirattörvény kapcsán többen véleményt nyilvánítottak a nyelvről, a nyelvhelyességről. (A parlamenti hozzászólások megtalálhatók az interneten.)

Félreértés ne essék: azt nem állítottam, hogy minden laikus megnyilvánulás hibás volna, csupán azt, hogy nem szakemberek lévén fennáll a tévedés lehetősége. Íme, máris egy ellenpélda. Hogyan sérülhet meg egy közember elvárásnormája egy mindennapi helyzetben. Az idézet egy napilap SMS-rovatából való:

„Beszélünk a gyógyszerárról, de az *udvarias kiszolgálásról* nem. Egy ...-i patikában nem szokás ránézni a vevőre, és a gyerek korát úgy kell megkérdezni, hogy »Mekkora a pulya?« Gratulálok! És nem is volt fiatal.” (telefon-szám)

Tételezzük fel a „jobbik” esetet! Az eladó nem akarta megsérteni a vevőt, mégis hibázott. A formális/informális

helyzethez illő kommunikációs forma megválasztása nemcsak a parlamenti képviselők, polgármesterek és más közszereplők számára fontos, hanem íme: egy eladó számára is. Nagyon egyszerűen: amikor fehér köpenyt vesz, megigazítja a frizuráját, akkor a megnyilatkozásainak is ehhez kell igazodniuk. Úgy járt el akarva-akaratlanul, mintha odalökte volna a gyógyszert a kedves vevőnek. A nyelvi illemtant és a kommunikációs elvárás sérelem érte. Nem volt etikátlan a vevő SMS-e, ő a saját szociokulturális beállítottsága és intelligenciája alapján ítélkezett.

A következő eset már sokkal összetettebb, s mivel botrányos hírű volt, az országos sajtót is bejárta. Íme a hír:

„Az emberi butaság pofonjai. Közfeladatot ellátó személy elleni erőszak miatt indult eljárás egy ...-i házaspár ellen. A nyomozás adatai szerint a 29 éves férfi és felesége hétfőn reggel bementek a helybeli általános iskolába, és a folyosón bántalmazták harmadikos gyermekük közepkorú tanárnjét. A ...-i rendőrkapitányság által elvégzett tanúkihallgatások szerint a szülők nem engedték el fiukat a korábbi osztálykirándulásra, és ezt az ellenőrző könyvébe tett beírással igazolták. Elmondásuk szerint azért támadtak a pedagógusra, mert az piros tollal kijavította a szülői bejegyzés helyesírási hibáit.”

Kétségtelen, a szülőknek felelniük kell törvényellenes cselekedetükért, de a tanár is vétkes, etikailag nem volt oka és joga kijavítani a hibákat, s ezzel megsérteni őket. Ennek további részletezése helyett következzenek egy rövid felmérés eredménye. Negyedéves magyar szakos hallgatóknak is felolvastam a hírt, majd kértem, hogy véleményezzék. A nagy többség elítélte a tanáró tettét, de a szülőket is a testi bántalmazás miatt. Néhány hallgató a szülőket helyesírásukért is elmarasztalta. Íme egy pár vélemény:

„... egy tanárnak gyakran nemcsak tanítványait, hanem azok szüleit is nevelnie, oktatnia kell. Így tett a cikkben említett tanáró is. Nevelt, korrigált..., s közben vérig sértette a gyermek szüleit...”

„Erre azt szokták mondani, hogy a jó pedagógus mindig nevel, és mindig kell is nevelnie. Ez a pedagógus is ezt tette ebben az esetben. Én az ő helyében nem lettem volna ilyen »lelkes«. Persze igaz, hogy nekem is biztos szemtet szűrt volna az a bizonyos helyesírási hiba, én viszont megtartottam volna magamnak a véleményem. A szülők sem viselkedtek éppen toleránsan a pedagógussal. Szerintem inkább elszégyellték magukat, szégyenkeztek írásuk miatt, és így »adtak hangot« ennek.”

„Abból a szempontból igaza volt a tanárónek, hogy a szülőnek kell példát adnia gyermekének. Tehát hogyan írjon helyesen a gyerek, ha a szülő sem tud? Viszont a tanáró a szülőket nem tanítja/taníthatja.”

„A helyesírási hibákból levonhatta a tanáró a következtetést arról, hogy milyen fokú lehet a szülők iskolázottsága, de ennél nem kellett volna tovább mennie.”

„Ezzel a cselekedetükkel nem értek el semmit a szülők, hiszen ettől még nem tudnak helyesen írni, és jól le is szerepeltek a tanárok és a szülők előtt.”

A véleményeket nem elemzem, tekintsek olvasóim ezt a cikket vitairatnak. Zárásul két tanulság. Még egyszer hangsúlyozni kell, hogy a laikusok véleményét, főleg ha az kifogásolható, a szakembereknek a maga helyén kell kezelniük és értelmezniük. A fenti „nyelvi esetek” nem jogi esetek, de az már látható, hogy a nyelvművelés etikája igen bonyolult kérdéseket vet fel.

Minya Károly

NYELVI ORSZÁGJÁRÁS

Tisza-túra, Túr-túra

Az utazás mindig nyelvi utazás is egyben. Utazás közben az ember, ha figyeli környezetét, más és más nyelvi szokásokkal találkozik. S ahogy megcsodáljuk a népviseletet, az ételeket, a történelmi emlékeket, úgy akaratlanul fölfedezzük a nyelvi szokásokat is. Most éppen a „tiszatúrázókat”.

Bár kétéves koromban egy teljes kilométeren át sodort magával a Rákos-patak, és az akkori Nyelvtudományi Intézetben kikiáltottak „nagy úszómesternek” (apám és anyám beleremegett, ha felidéztek), mégsem félek a víztől. Könnyen megtanultam úszni, azóta sok tavat, folyót megismertem, rendszeresen szelem a Széchenyi nagymedencéjét... A szerelmem azonban a Tisza. Annak is felső vidéke. A kárpátjai, veszélyesebb szakaszon még nem jártam, de a Tisza-becs–Dombrád közötti Felső-Tiszát nagyon jól ismerem, a kanyarok, kompok, pontonhidak, fűzek, kócsagok visszaköszönnek. Éppen most tértem haza az idei túráról, de már tervezem a jövő évit. Akkor a Túr-túrára is részt szeretnék venni Nagyhódostól Túrúrvándin át a tiszai Nagybukóig.

Tisza-becs, Dióliget kemping. Innen indulnak túráink. Dióliget, hiszen ezen a tájon, az ország legkeletibb részén óriási dióültetvények vannak. A szomszéd Milota egyenesen a diópálinkájáról híres. De az – ahogy mondani szokták – egy másik történet. A kínálatban van még bortúra is, de talán hitelesebb lenne pálinkatúrát hirdetni, hiszen Szatmárban járva alig akad, aki ne kóstolná meg az igazi pálinkát. Gergelyiugornyan, a Tisza-parti Las Vegasban egy kávézóban pontos árlistát látunk. *Kommersz pálinka, féldeci 90 forint.* Kérünk. „Nem baj, ha minőség?” – kérdezznek vissza. Ki mond erre nemet? Azután már rögtön 250 forintba kerül. Az persze nincs kiírva.

Az újoncok (mindig vannak) egy kicsit izgulnak az indulásnál. Milyen hajót kapnak (aki csónakot mond, azt a tulajdonos-túravezető megdorgálja), nem lyukas-e, nem borulnak-e föl stb. Mi már nem feszengünk, a harmadik túra után ismernek bennünket, adják a kenut, és oktatás nélkül elengednek. Az oktatás pedig igen érdekes! Túravezetőnk bemutatja a beszállást, az evezést, a kormányozást. „Nem velencei gondolásként simogatójuk a vizet, hanem erőteljesen lapátolunk!” A velencei gondoláshoz olyan ájtatos képet vesz föl, hogy még harmadnap is ezen nevetünk.

En vagyok a parancsnok. A velem együtt utazó hölgyek (a túra végén kéri, hogy takarítónőként mutassam be őket) tavaly már lázadtak ez ellen, de én őrzöm posztomat. A parancsnok kormányoz, s kanyarokban, kompnál, pontonhidnál, kikötésnél azért ez fontos tudomány. A hajózás lényege. A velem utazó hölgyek legjobban ezt a mondatomat szeretik (partot érés előtt egy perccel): „Sisi már nem evez. Már Kati sem evez.” Tavaly azért volt egy kudarcom. A vásárosnaményi híd alatt éppen közepén kívántam áthaladni. Tudtam, hogy a jobb oldalt kell választani egy régi pillér miatt, de ez nem eléggé tudatosult bennem. Neki is mentünk a régi pillérnek, fennakadtunk. A híd szélén levő állóhajó matrózai elfordították a tekintetüket. Borulunk? Kilyukadt a hajó? Kiúszunk? A dráma másodperceit nem részletezem. Kiugrottam, letoltam a hajót a kóperemről, és visszaugrottam. A szívem még tovább ugrált egy darabig.

Idei hajónk névtelen. A tavalyinak ránk származott neve ez volt: *Okádék.* Nem valami főlemelő. Pedig a név fontos, sok túratársunkat a hajó neve alapján jegyezzük meg. A kenupadon végig a fenekem alatt a törülköző, alatta pedig a Tisza-térkép és a jegyzetfüzet. A következő neveket jegyeztem föl: *Tortúra, Szűzoltók, S-ördögök, Fall-Oszkár, Főnö-kék, Gponty, Bokorjáró, Nyomor-ék, Sir-vivor, Megy szépen, Qszó Erőd, Tép, Nemzeti hip-hop, Titanic.* Ez utóbbiaknak

mondtam: nomen est omen? Szép nyelvművelő esszé lehetne kerekíteni a *Buzi-e vagy? kajaknévről.* Tudniillik arról, hogy hazulról hozott szubstandard nyelvváltozat-e az -e kérdőszó (miért becézzük, kedves nyelvéskollégák, kérdőszócskának?) vagy tudatos nyelvhelyességi vétség, támadás a nyelvművelés fölöttes En-t kialakító szerepe ellen; egyébként is, *ki tudhassa azt,* mi a helyes, mi akkor is *megmondjuk az őszintét!*

S ezzel már itt is vagyunk a Tisza-túra egyik lényegénél, a fizikai erőfeszítéssel párosuló teljes verbális felszabadultságnál. A Túr-torkolathoz vagy egy komphoz érkeve mindenki Petőfit szaval, mármint hogy „Nyári napnak alkonyúlatánál...”, és hamarosan jön a poén, „Ott, hol a kis Túr siet beléje...” Persze itt az a kérdés, hogy most a Reges Túr vagy az Öreg-Túr torkolatánál áldogált-e Petőfi Sándor. Meg azután: „Pihen a komp, kikötötték... De a kocsma bezeg hangos...” Ki tud többet, ki tudja tovább?

Az éjszakáink valóban hangosak. Sokan nehezen viselik, hogy a Tisza-parti kempingekben olykor egész éjjel szól a zene, *pajtadiszkó, búfédisdiskó, kocsmadiszkó* formájában. Sajnos a kultúrát ma már leginkább decibelben mérik, s örökös a perpatvar a csendért, a jó levegőért, a túra örömeért kirándulók, meg a bulizósok között.

A szerző és útítársai

Így is lehet a Kék fényben szerepelni...

Több Tisza-túra után úgy látom, hogy a végeredmény mindkét csoport esetében többnyire az, hogy föladják. A túrázók elmaradnak, mert éjjel nem tudnak pihenni, a bulizósok kiszállnak, mert napal nem tudnak evezni. Valami józan közéletet kellene találni. A friss levegő, az evezés hatására én – csodák csodájára – mindig alszom, de minden átfordulásnál emlékszem az éppen aktuális slágerre. Tavaly a „Szerelemről szó sem volt...”, idén a „Királylány” volt a menő.

A tavalyi túrán, Szatmárcsekén nem sikerült *egyedül* (ez most nem társ-, hanem mértékhatározó) végigaludnom az éjszakát. Egy miskolci középiskolás társaság mulatozott (eufemizmus!) a sátram mellett. En még ilyen folyékony, kidolgozott, aprólékos és választékos nyelvi durvaságözönt sohasem hallottam, mint akkor. Először azt gondoltam, hogy kimegyek a sátorból, és szép szóval vagy durván arra kérem őket, hagyják abba. Mikor azonban azt is hallottam, hogy egy „tanár úr” is van köztük, győzött bennem az antropológus, elővettem noteszemet, és egy órán keresztül jegyzeteltem szövegelésüket. Az idei túrán már nem találkoztam velük. Hogy miért ide írom a következő észrevételemet? Úgy tapasztalom, lassan már a fűzfák (vagy a fűzfalevelek) számával egyezik a Tiszában úszó műanyag palackok száma.

Találkoztam viszont a Tisza szerelmeseivel is, akik a jó levegőért, az érintetlen természetért, az evezés, a homokpadokon heverés, az úzás gyönyörűségéért jönnek a Tisza-túrára. Akik, persze, megköszönlják a szatmárit, főlhajtanak egy-egy hosszúlépést, de valójában a természettel, a történelmi és irodalmi emlékekkel, a túratársakkal ismerkedni vagy egyszerűen csak beszélgetni, esetleg hallgatni, „elmerengni” jönnek. Ők az igazi turisták, akik szeretnék megőrizni a Tisza szépségét. Ők hozzák el gyermekeiket is. Már sok embert csábítottam a Tiszához, jövőre még többen leszünk. Tehát jövőre a Túr-túrával tetézt Tisza-túra vár ránk, amely biztosan nem lesz tortúra! Legfőbb: bortúra.

Balázs Géza

Tegyük pontot az a-ra is (olykor)!

Sokévi szünet után március óta ismét megjelenik a Budapest című képes havi folyóirat, aminek haláláig Vargha Balázs is szerkesztője volt. A szép kiállítású, tartalmas folyóirat új folyamának első számában találtam arra a szóra, amely az alábbiak megírására ösztönzött, illetve a vele való találkozás adta az utolsó impulzust ahhoz, hogy egy helyesírási újítást javasoljak. Mielőtt rátérek mondanivalómra, idézem a Budapest 2004. márciusi számában „Vigyázat, fászdizmus!” cím alatt olvasható cikk néhány mondatát.

„Mi is ez a mi nyelvünkön rosszul csengő nevet viselő jelenség, amelynek nincs elég jó magyar megfelelője? (a homlokzatizmus erőltetett, a homlokzatkonzerv, amit egyesek javasolnak, kérdés, hogy kifejezi-e a lényegét). A fászdizmus abból áll, hogy az ideiglenesen jól rögzített, kitámasztott homlokzati fal mögött mindent lebontanak, és a ház eredeti arcéből mögé vadonatúj belsőt építenek.”

Amint a fentiekből kitűnik, a szerző, Román András érzi, hogy a kifejezés nem hangzik jól, de látja, hogy nehéz helyette jobbat találni. Engem a *fászdizmus* szóban az zavar, hogy a benne lévő két hosszú *á* magánhangzó az amúgy sem rövid – négy szótagból álló – kifejezést fölöslegesen elnyújtja. Aki nem tud franciául, honnan tudná, hogy a két *á*-t röviden kell ejteni. A hagyományos városképet megőrizni, egyszerűen azonban korszerű házakat alkotni kívánó építéssel által létrehozott kifejezés a francia *façade* (= homlokzat) szóból ered. A szótárban magyar megfelelőként a *homlokzat* mellett a magyaros hangzású *fászd* is szerepel, ami pajkos képzettársításra ad alkalmat. Ha ehhez ráadásul a *szadizmus* kapcsolódik, és *fászdizmus* lesz belőle, akkor – enyhén szólva – komikus szó jön létre. Erre érzett rá a cikk szerzője, amikor a két *a* betű helyett két *á* betűt írt. A szó így suta ugyan, de nem lehet félremagyarázni.

Ezen a ponton kapcsolódom a szóhoz és minden olyan, a magyar nyelvben használt szóhoz, személynévhez, továbbá fonetikus kiejtés-magyarázathoz, amely eredeti hangzásában rövid *á*-t igényel, de az írott, illetve nyomtatott szövegben hosszúval szerepel. Nem tudjuk a rövid *á*-t érzékelteni, mert hiányzik az ehhez szükséges betű. Ha *Garibaldi* vagy *Calabria* mellé zárójelben *Gáribáldi*-t, illetve *Kálábriá*-t írunk, félrevezetjük az olvasót.

Felteszem a kérdést: nem kellene-e ábécénket a rövid *á*-t jelölni képes betűvel kibővíteni? Javasolom, hogy vezessük be a rövid *á* jelzésére az *a* betű fölé helyezett pontot, esetleg kis karikát. Nyomdatechnikai akadálya nem hiszem, hogy lenne. Tudomásom szerint a skandináv nyelvek egyikében van ilyen ékezet. Javaslatommal nemcsak anyanyelvünket szeretném gazdagítani, hanem helyesebbé tenni az idegen szavak és nevek kiejtését hazánkban, amely – e sorok megjelenésekor – már az Európai Unió tagja.

Del Medico Imre

De jó volna

Az óhaj nem azt a fajta betűejtést hiányolja, amelyikkel még most is gyakran találkozunk, és amelyik ellen évtizedek óta küzd minden nyelvapoló (sokszor hiába). Nem azt akarjuk, hogy tovább terjedjen a *tud-ja, tel-jes, tíz százalék, af-gán* és még sok hasonló típusú betűkapcsolat (hangkapcsolat) betű szerinti, hasonló összeolvadás nélküli kiejtése, hanem azt, hogy tartsák tiszteletben a magánhangzók hosszúságát és rövidségét, valamint azt, hogy néhány egyéb szavunkat is úgy ejtsék, ahogyan azt a Nyelvművelő kézikönyv ajánlja.

A kiejtéssel kapcsolatos cikkeinkben mindig a művelt köznyelvet tekintjük mintának. Azt szeretnénk, ha a műsorvezetők, bemondók, riporterek, szónokok kövessék a helyesírással is igazolt kiejtést. Nem ítélnénk el, sőt bátorítjuk nyelvünk sokszínűségében a riportalányok és egyéb „nem hivatásos” beszélők dialektusát. Ha egy dunántúli tanítatja a gyerekeit, hogy *körmives* legyen, vagy ha a fővárosban *kótutat* mondanak némeleg, az nem baj, de ha ezeket egy rádió- vagy tévébemondó vagy egy színész ejti így, azt már fülsértőnek érezhetjük.

Milyen gyakran előforduló szavainkat halljuk rossz kiejtésűen? Íme néhány a sok közül: szinte minden műsorvezető úgy köszön, hogy „jó estét kívánok, a híradó következik”. Száz esetből nyolcvanszor rövid *i*-vel hallható: *színész, színes, vizilabda, vízipók* (az ismert mesében, ezt utánozzák a gyerekek is), *tűzijáték, tűzoltó, korház*. A Duna Tv-ben minden reggel költenek a reggeli főzőcskében.

Két számunkkal is baj van: a hőmérsékletek, lottószámok, egyéb adatok sokszor tartalmazzák a *hűszast*, a *tízest*, ezek he-

A hogy

Az iskolai fogalmazástanítás egyik sarkalatos pontja a fölösleges szóismétlések kiküszöbölése. A tartalmas szavak – igék, főnevek, melléknevek – esetében ez viszonylag könnyen megvalósítható odaillő rokon értelmű megfelelők segítségével, más azonban a helyzet a kötőszókkal. Jó részüknek ugyan van szinonimájuk (*így, tehát, ezért; hiszen, ugyanis; mert, mivel; bár, noha, jöjjön*), de mit kezdünk halmozódás esetén a *hogy* kötőszóval, melyről ugyanez nem mondható el? Sokszor hangoztatott nézet, hogy a legtöbbször elhagyható. Igen, de nem akármikor, és hiánya éppoly feltűnő lehet, mint – egyébként szükséges – túlzásba vitele. Érdekes tehát ezt a kérdéskört egy kissé alaposabban megvizsgáljunk.

A *hogy* kötőszó elhagyható sok alanyi és tárgyi mellékmondatból, főképpen akkor, ha bennük kérdő névmás vagy névmási határozószó is van: *Tudod, [hogy] mi történt? A levélből nem tűnt ki, [hogy] mikor érkezik. Mondta, [hogy] milyen ügyes voltál*. Ezzel szemben nem hiányozhat a kötőszó a főmondatához vesszővel kapcsolt alanyi vagy tárgyi mellékmondat éléről olyankor, amikor a kitett utalószó az ige vonzata: *Elmondta azt, hogy vidékre költöznek. Az történt, hogy elmentek nyaralni. Rájöttem arra, hogy félrevezettek*. A vonzat nem csak igéhez kapcsolódhat: *Túl fiatal ahhoz, hogy megházasodjon*. A főmondatot és a mellékmondatot szorosan egybefonja a kitett utalószó, és ilyenkor szükség van a kötőszóra is. Nem szokásosak tehát a következő változatok: *Elmondta azt, vidékre költöznek. Az történt, elmentek nyaralni*. Sokszor jó megoldás a kettőspont alkalmazása, ám ekkor eltekinthetünk az utalószótól is: *Elmondta: vidékre költöznek. Rájöttem: félrevezettek*. Ezzel a lazább szerkesztésmóddal a szorosabb összefüggést mutató alárendeléstől átcsúszunk a mellérendeléshez.

A szerteágazó kérdéskörből mindössze néhány alapesetet érintettünk; az elmélet folytatása helyett azonban térjünk át a gyakorlatra. Sajtónyelvi szövegek vizsgálata közben figyeltem föl a *hogy* kötőszó gyakori elmaradására (szaknyelvi kifejezéssel: törlésére). A hatvanöt cikk több mint 500 mondatára kiterjedő elemzés alapján úgy tűnik, hogy a hírnyelv sajátos jelenségével állunk szemben. (A hiányt a továbbiakban $\emptyset$ jellel tesszük láthatóvá.) Rendszeresen előfordul, hogy néhány mondaton belül többször is elhagyják a kötőszót: *Szabó Ferenc, a Külügyminisztérium szóvivőjének helyettese lapunkkal közölte: $\emptyset$ sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudja a híreket. Elmondta: $\emptyset$ valóban jelen van az az igény, hogy... – Felvetette azt is, $\emptyset$ induljon etikai*

a betűejtés!

lyett azonban rendszerint *huszast* és *tizest* mondanak. Ugyanígy rövid magánhangzóval halljuk a *huga*, az *utitárs*, a *tanu* szavakat. A végtelenségig lehetne sorolni a példákat, de nem szívesen teszem (ezt is szívesen mondják), mert a rossz példa ragadós.

Aki figyel a kiejtési változásokat, észreveheti, hogy sokszor baj van a tiszta *é*-vel az olyan szavakban, amelyekben az *é* után két mássalhangzó áll. A következő esetekre gondolok: érdekes, értettem, kérdezem. Nem marad meg az *é*, hanem egy kissé hosszán ejtett *ē*-t hallhatunk. Ilyen előfordul egy-két olyan szavunkban is, amelyben nincs másik mássalhangzó az *r* után: Férencváros, hēring (szinte csak pestiek mondják így).

A betűejtést illenék követni olyan szavainkban is, amelyeknek az idők folyamán magyarosodott az ejtése, s a helyesírás is ezt sugallná. Hiába *burleszk*, sokan bōrleszket mondanak; hiába *aerobik*, szinte mindenki erobikot ejt. Így vagyunk a *rene-szānsz*-szal is, mert a finomkodó rōneszansz egyre-másra felbukkan.

Érdekes, hogy azok, akik *ujságot*, *Ujpestet* mondanak, írásban az „okoskodó” megoldást alkalmazzák. Úgy gondolják, hogy *MÚOSZ*-t, *ÚTE*-t, *MŰSZ*-t kell írni, mert az *ú* hosszú az *újság-író*, az *úszó* és az *Újpest* szóban. Bárcsak a kiejtésben lennének ilyen következtetések!

Miközben ezt írom, a rádióban Nyíregyházáról beszél valaki, társa az Őrséget dicséri, mert ott finomak a *husok*. Ez nem bántó, mert mindketten „civil” beszélők, nem pedig olyanok, akik hír-olvasásból, közvetítésekből, műsorvezetésből élnek.

Kovács József

kötőszó elhagyása

eljárás azon szülészek ellen, akikről az interneten kiderült: *ø* az ellátásért pénzt kérnek. A főmondatok ritkábban utalósztót is tartalmaznak: *Végül azt találta ki: ø kedvese vesse alá magát a hazugságvizsgálónak, és akkor kiderül, ø ki mond igazat.* – *A monitoringbizottság adatai azt mutatják: ø a kormányváltás után a párt szereplése drasztikusan lecsökkent a hírműsorokban.*

Mint láttuk, igen gyakori eljárás a kettősponttal való kiemelés. A tárgyi és az alanyi alárendeléseken kívül ritkábban határozói mellékmondatokban is találkozunk vele, ezekben azonban nem mindig tűnik szerencsésnek: *Varga Mihály felhívta a figyelmet arra: ø a bevételek tervezett növelése komoly adóemelésekkel jár. Összességében úgy vélte: ø a bejelentett költségvetés hátrányos a gazdasági élet szereplői számára.*

A *hog*y elhagyására érdekes példa egy hét mondatból álló cikk, amelyből négy esetben hiányzik a kötőszó: *Üres volt a bank széfje, így továbbra sem lehet tudni, ø hol vannak a kerület milliói. Utóbb kiderült, ø Ispánky a pénzt még februárban a pénztintézet Bécsi úti fiókjában helyezte el. [...] Többen úgy vélték, ø a pénz még mindig a bankban hever elzárva. A kerület polgármestere lapunknak elmondta: ø a széfet már kinyitották...* Ennyire azért nem kell félni a *hog*y kötőszótól, hiszen alkalmazásával esetenként gördülékenyebb a tagmondatkapcsolás.

Röviden szóljunk egy sajátos viszonyról, a kötőmódszerű mondat szerkesztésről, amelyből semmiképpen sem törölhető a *hog*y. Mindössze egy ilyen példa akadt a vizsgált anyagban: *Az ø feladata, ø a két évvel ezelőtt alkalmazott sémák közül előhívja a legfontosabbakat.* A mellékmondat felszólító módú igealakja a kötőmódban nem fejez ki tényleges felszólítást, és kötelező formai kellék a kötőszó is.

A *hog*y kötőszó sajtónyelvi szerepéről összegezőképpen megállapíthatjuk: **(a)** legtöbbször tárgyi alárendelésekben fordul elő, amelyeknek gyakran kijelentést tartalmazó rövid főmondatuk van (*állít, bejelent, elárul, elmond, elrendel, ír, javasol, jelez, kérdez, kijelent, megír, mond, nyilatkozik*); **(b)** sokszor az ismétlés elkerülése végett hagyják el; **(c)** gyakran az írásjel és a mondat szerkezet megváltoztatásával, kettőspont alkalmazásával kerülnek el; **(d)** törlése a hírnyelvi stílus szövegsajátossága, amelynek oka lehet még a tömörségre, rövidegre való törekvés, az egyszerűsítés.

Zimányi Árpád

Lapított

A *lapított* finom, könnyű, sült, sós ebéd-tésztaféle, de vendégvárónak is tökéletes, felvidéki ételkülönlegesség.

Szüleim tanítók voltak a Vág partján fekvő Szímő nevű kis faluban. Édesanyám Bős-ről, édesapám a Fülel mellett Sávolyból került oda. Én Rév-Komáromban születtem, hároméves koromig Szímőn nevelkedtem, de még most is ezer szállal kötnek oda a mélyen gyökerező emlékek. Ezek egyike a lapított is, amelyhez hasonló ételt csak a Kaukázusban ettem, ott *hacsapuri*-nak nevezik.

Egy kis segítség azoknak, akik saját maguk akarnak meggyőződni arról, hogy igazat mondok a lapítottról.

Bármely szakácskönyvben megtalálható, hogy hogyan kell kelt tésztát készíteni. Ezek a receptek csak annyi kiegészítésre szorulnak, hogy 1–2 darab közepes méretű, héjában főtt, majd krumplinyomón áttört krumplit is tegyünk az előkészítés során a lisztbe. Nem tűzforrón, hanem langyosan!

Ha a tészta megkelt, beborítjuk egy kizsírított tepsibe, és szép egyenletesen ellapítjuk. A lapított tésztára 3–4 deci tejfölt kenünk, fagyos libasírdarabkákat szórunk rá, megsózzuk és sütni kezdjük. Amikor a tejföl piros-barnás foltokban megpirult, és a tészta is átsült, lehetőleg frissen, forrón tálaljuk. Nagyon jó!

A lapítottról sok más egyéb mellett mindig eszembe jut egy kedves történet, amely a lányommal kapcsolatos. Amikor mindez történt, még 10 év körüli volt. Egy szép napon lelkesen mondtam neki: „Ma lapítottat sütök ebédre.” Mire ő: „Azt ne, nem szeretem!” Hiába próbáltam bizonygatni, hogy milyen jó, és már nem is egyszer evett ilyet stb. Nem és nem. Jó, gondoltam magamban, vártam türelmesen 1–2 hónapot, és akkor előjöttem a javaslattal: „Sütök egy kis *tejfölös pizzát*.” Ezzel a javaslattal, na és a lapítottal már nagy sikert arattam, persze a negyedik, ötödik darab után megmondtam neki, hogy ez a tejfölös pizza nem más, mint a *lapított*.

H. Bóna Márta

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI VERSENY,

A 2004/2005. tanév főbb OKTV-időpontjai:

I. Feladatlap megírása: 2004. november 10. 14.00 óra. Ennek eredményéről való értesítés: 2004. december 15-ig.

II. Dolgozatok beküldése: 2005. január 24. (Csak a bizottság által meghatározott pontszámot elért versenyzőknek!)

III. 2005. március 7-ig értesítik a III. fordulóra bejutott versenyzőket. A III. forduló időpontja: 2005. április 8.

A részletes versenykiírás az Oktatási Közlönyben olvasható. A magyar nyelvi dolgozatok tartalmi és formai követelményeiről lásd Kerner Anna írását az Edes Anyanyelvünk 2003/4. számának 10. oldalán!

1. Az érdeklődés felkeltésének eszközei a napilapok címadásában

Arra a kérdésre, hogy mi a cím szerepe a napilapokban, az újságot naponta nem olvasó is tudja a választ: a címmel vonja magára a figyelmet az írás, és feladata az is, hogy a közlemény tartalmáról tájékoztatást adjon. Tehát igen fontos információhordozó, lényeges, érdekes, sokszor szenzációs tartalmat közvetít. A cikk elolvasásáról az újságolvasók többsége a cím alapján dönt. (Emlékszünk a Légy jó mindhalálig öreg Pósalakjára, aki először csak a címet olvastatta fel magának, majd ennek hallatán döntött az elolvasás vagy az „ugorgyunk” mellett.)

Mit vizsgáljon, hogyan közelítse meg a témát a dolgozatíró?

A téma kidolgozását kezdeni általános szövegtani megközelítéssel, vizsgálhatja a cím szerepét mint a kommunikációs folyamat részét (a cél, a kommunikáció funkciója, az adó, a befogadó, a csatorna jellege felől). Ha a szövegtani megközelítést választja, akkor kiindulhat a cím és a szöveg egész kapcsolatából, a cím szerepéből a szövegkohézió létrehozásában stb.

A címek nyelvi jellemzőinek vizsgálatakor is többféle megközelítésmód képzelhető el: domináns lehet a szóképzéstan, a jelentéstani, a grammatikai vagy a stilisztikai sajátságok elemzése. Kitérhet a dolgozatíró a jellemző nyelvhelyességi, helyesírási jegyekre, bemutatja a neologizmusok megjelenését, a divatszókat, a hapax legomenonokat mint a nyelvi kreativitás megnyilvánulásait, kiemelhet jellemző frazeológiai jegyeket, nyelvi panelokat, kliséket is a címadási szokásokban.

Ájánlatos súlyt fektetnie a nem verbális jegyek bemutatására is, hiszen a tipográfia a laptervezés lényegi eleme. Az igazán jellegzetes napilapoknak akár évtizedekig azonos arculatuk van, hagyományos, rájuk jellemző tipográfiával.

Lehetséges, sőt kívánatos a verbális és a nem verbális jegyek kapcsolatának feltárása is: melyik, milyen módon, milyen eszközzel erősíti a másikat, s együttes hatásuk milyen többletet fejez ki.

Megközelíthető a kérdéskör a stilisztika felől is: a sajtóműfajok jellemzőiből kiindulva a dolgozatíró vizsgálhatja a sajtóban előforduló címadási szokásokat, ezen belül a témának megfelelően a napilapok címadási szokásait. Ekkor a napilapfajták (politikai, bulvár-, de akár internetes napilapok) szerint, vagy az olvasóközönség, célközönség szerint (vagy az egyes sajtóműfajok szerint: hír, riport, glossza stb.) is csoportosítható és feldolgozható az anyag.

Az elemzés állhat egy kiválasztott típus mélyreható, minél több szempontú bemutatásából (pl. egy adott újságtípusnak a komplex vizsgálatából), de elképzelhető több típus összehasonlító vizsgálata is.

Fontos azonban, hogy bármelyik megközelítésmódot, bármelyik elemzéstípust választja is a pályázó, konkrét, saját maga által gyűjtött anyagot használjon elemzése tárgyául.

Dolgozata elején mutassa be a kiválasztott „halmazt”, ismertesse néhány szóval vizsgálati módszerét, tudassa az olvasóval, mely kérdések megválaszolására törekszik, és ehhez milyen úton kíván eljutni. (Szerencsésebb, ha kevesebbre vállalkozik, de azt minél teljesebben járja körül.) Ne feledkezzék meg dolgozata végén az összegzésről sem!

Az összegyűjtött konkrét anyagot jó, ha mellékletben közli a pályamű végén.

Ügyeljen az idézetek és a felhasznált irodalom, a bibliográfia pontos feltüntetésére!

Takács Edit

Ájánló bibliográfia:

Arnheim, Rudolf: A vizuális élmény. Gondolat Kiadó, 1979.; Balázs Géza: Médianyelv. Az igényes sajtó/média nyelve. Magyar Rádió, 2000.; Balázs Géza: Újságírás, rádiózás. DUE, 1995.; Bencze Lóránt: Stílus és értelmezés a nyelvi kommunikációban. In: Mikor, miért, kinek, hogyan I. Corvinus, 1996.; Benczdy József: Sajtónyelv. MÚOSZ, Sajtóház Kiadó, 2000.; Bernáth László (szerk.): Műfajismeret. MÚOSZ, 1994.; Biró Ágnes – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): Nyelvi divatok. Gondolat, 1985.; Fónagy Iván: A stílus hírértéke. In: Horváth Mária – Szabó László: Stilisztikai cikk- és tanulmánygyűjtemény. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1993.; Grétsy László – Kemény Gábor: Címek a mérlegen. Jel-Kép, 1983. 2. sz. 106–115.; Grétsy László – Wacha Imre (szerk.): Nyelvi illetan. Szemimpex, 1999.; Kemény Gábor: A nyelvi kép: „rendellenesség” és „szabályszerűség”. Nyr. 2000. 74–85.; Kemény Gábor: Milyen címen? Címzavakban a sajtó nyelvi címadásról. In: Biró Ágnes (szerk.): Szaknyelvi divatok. Gondolat, 1989. 101–133.; Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: A magyar sajtó története. In: Sajtókönyvtár. MÚOSZ, 1994.; Murvai Olga: A szófajok stilisztikája. Nyr. 1992. 17–28.; Radics Vilmos – Ritter Aladár: Laptervezés. Tipográfia, 1976.; Róka Jolán: A grafikai megjelenítés mint vizuális médium. In: Rácz-élelmékönyv. ELTE, 1992.; Róka Jolán: A nem verbális és vizuális kommunikáció stíluslehetőségei. In: Hol tart ma a stilisztika? Szerk. Szathmári István. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 349–387.; Róka Jolán: A vizuális manipuláció szerepe az imázsteremtésben. Jel-Kép, 1994.; Róka Jolán: Az újságszövegek szerkesztési és stílustipológiája. (Nyelvészeti Tanulmányok 29.) Akadémiai Kiadó, 1986.; Róka Jolán: Kommunikációtan. Fejezetek a kommunikáció elméletéből és gyakorlatából. Századvég Kiadó, 2002.; Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegek világa. Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.; Töreky Ferenc: Vizuális kommunikáció. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2002.

2. Településem (városom, városrészem, kerületem) névadási szokásai

„Csak nagyszerű nevedet tudnám” – sóhajt Ady egyik versében, amikor a kapcsolatteremtés képtelenségét panaszolja. A megnevezés, megszólítás képessége antropológiai sajátosságunk, a világ birtokbavételének egyik eszköze. Névadási hajlamunk lélektani eredetű, valaki vagy valami nevének az ismerete hatalmat jelenthet felette, áldani és átkozni is lehet vele. Az emberi tevékenység, beszéd nélkülözhetetlen eleme az, hogy a dolgokat azonosítsuk a nevükkel. Így minden nyelvnek (a legősibb változatoktól a mai nyelvig) részei: a tulajdonnevek. A névadás fontossága fejeződik ki abban, hogy a nyelvtudomány keretei között integráló jellegű tudományként beszélhetünk a névtanról, nemzetközi nevén az onomasztikáról.

A névtannak tehát a tulajdonnevek világa a kutatási területe. A pályázó két irányban indulhat el: a személynevek vagy a földrajzi nevek vizsgálata felé. Szerencsés lenne választani a két lehetőség közül, mert a dolgozat szerkezete, terjedelmi korlátai mind a kettőt nem teszik lehetővé.

A pályázatíró első feladata az adatgyűjtés. A társadalmi nyilvánosság hozzáférhetővé teszi a különféle intézmények adatait, névsorait. A földrajzi nevek esetében térképek, helytörténeti szakmunkák, városrendezési tervek, egyéb helyi statisztikai adatok szolgálhatnak forrással. Különösen érdekes az 1990-es évek, a rendszerváltás környéki időszak helynévváltozásait követni, magyarázni. Ennél a témánál a történeti elv alkalmazása nélkülözhetetlen.

A személynevek esetében az anyakönyvekre, matrikulákra, a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) adataira, célirányos szociológiai vizsgálatokra, különféle szolgáltatók listáira és egyéni felmérésekre támaszkodhatunk. Ám ezek összeállításánál körültekintően, a személyiségi jogokat tiszteletben tartva kell eljárni. (Az intézmények listáinak elkérésekor célravezető lehet az iskola igazolása az adatgyűjtés céljáról.) Jellegzetes téma, hogy időről időre milyen nyelvi divatok uralkodnak a hazai keresztnévadást. Ötletes magyarázatokkal, szociolingvisztikai tényezőkkel indokoljuk ezeket a jelenségeket, de ne minősítsük. Természetesen a névlisták birtokában még néhány érdemleges vizsgálati szempontot alkalmazhatunk. Ilyenek a névmagyarozatok (etimológia és deetimologizáció), a szóhangulat, a nevek grammatikája, a közsavakhoz való viszonyuk, használati körük vagy a névlelektan. (A név része az embernek, a természeti népeknek a névadás lélekadást, feltöltést is jelent.)

2003-ban jelent meg Hajdú Mihály Általános és magyar névtan című tankönyve. Számos kutatónk (Kálmán Béla, Kniezsa István, B. Gergely Piroska, Mizser Lajos, Hoffmann István stb.) és az amatőr nyelvészek is szívesen foglalkoznak névtannal, ezért bőséges, részletes szakirodalom áll rendelkezésre. Mi most csak néhány alapművet ajánlunk a további kutatáshoz, gyűjtéshez. 1976-tól a Magyar névtani dolgozatok sorozatában már 183 füzet jelent meg, s a Névtani Értesítő című időszakos kiadvány is sok értékes területi adatot tartalmaz. Az internet keresőprogramjai is nagy segítséget jelenthetnek.

Szarvas Rita

Ajánló bibliográfia:

Hajdú Mihály: Általános és magyar névtan. Osiris, 2003.; Hoffmann István: Magyar helynévkutatás. 1958–2002. Debrecen, 2003.; Kálmán Béla: A nevek világa. (IV. átdolgozott kiadás.) Debrecen, 1989.; Mező András: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Budapest, 2003.; Névtani Értesítő, 1980–.

3. Bornemisza Péter Ördögi kísértetek című művének nyelvi sajátosságai

A régi magyar irodalom az iskolai oktatásban és az irodalmi köztudatban is egyre inkább háttérbe szorult. Ahhoz azonban, hogy anyanyelvünket, irodalmunkat ismerjük, szükséges azt az utat is látni, amelyen a mai magyar nyelv és a mai magyar irodalom kialakult. Ezért szerepel minden évben a magyar nyelvi OKTV-n nyelvtörténeti téma is. Az idén Bornemisza Péter egy jelentős művének nyelvi sajátosságait kell bemutatni.

A diákoknak nem ismeretlen a szerző, emlegetjük Elektra-fordítását, olvassuk a Siralmas énnékóm című szép búcsúzó versét, említjük azt is, hogy Balassi Bálint nevelője volt. Arról azonban kevesen tudnak, hogy Bornemisza Péter (1535–1584) a magyar nyelvű világi széppróza előkészítője is volt, egyike azoknak, akik megvetették a magyar műpróza alapjait.

Ez a hatalmas munkabírású prédikátor, író, könyvnyomtató, reformátor, minden iránt érdeklődő reneszánsz egyéniség önmagát is figyelő, vívódó ember volt. Művében, az Ördögi kísértetekben a többi vívódó embernek akar segíteni a lélek megmentésében. Ezért is szánja könyvét olvasásra (a XVI. században!), jóllehet ez a Prédikációk öt kötetű közül a negyedikben, mintegy függeléként jelent meg, majd önálló könyvként is kiadta. Az Ördögi kísértetekben eltávolodott a postilla (szentbeszéd, prédikáció) műfajától, ugyanis itt nagyon sok reális életanyagot dolgoz fel. Legnagyobb erénye, hogy az ember belső, lelki életének feltárására törekszik, önmagát is figyeli, elemzi a modern lélekbrázolás úttörőjeként, ugyanakkor a XVI. századi társadalmat is bemutatja. Mindezen vonások jelzik, hogy Bornemisza szépprózai művet (műveket) alkotott, ezek fontos állomásai a magyar írásbeliségnek.

Méltatói legtöbbször általánosságban szólnak gazdag szókincséről, szemléletes, színes, népi kifejezésekben gazdag, erőteljes stílusáról, érzékletes, mozgalmal leírásairól, ötletes kifejezéseiről, a népnyelvből merített sikeres hasonlatokról, a modernnek ható, érthető, világosan folyó, meggyőző, szép szövegéről.

A Bornemiszaról szóló tanulmányok legtöbbje elsősorban a tartalmi vonatkozásokra figyel. Alig van olyan, amelyik nyelvénél alaposabb vizsgálatát tűzte volna ki célul. A pályázóknak tehát nagy lehetőségeik vannak az önálló munkára.

A megadott cím alapján sokféle nyelvi szempontú vizsgálódás lehetséges (grammatikai, stilisztikai, szövegtani stb.). Ajánlatos egy fejezetnek vagy egy logikailag összefüggő részletnek a nyelvi elemzése, de lehetséges egy nyelvi jelenséget az egész műben megfigyelni, vizsgálni.

A munka alapját az Eckhardt Sándor gondozásában 1955-ben megjelent eredeti szöveg jelenti, de javasoljuk, hogy a dolgozat elkészítéséhez a mindaddig legteljesebb Bornemisza Péter-szövegkiadást használják: Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei (Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1980). Ez ugyan nem teljes, de a modern átírás megkönnyíti a pályázók dolgát. Reméljük, hogy az Ördögi kísértetek ma is meghökkenítő témái nem tántorítják el a dolgozatot írni akarókat eredeti szándékuktól, és munkájukban bebizonyítják, hogy Bornemisza nyelve – Eckhardtól szólva – „most is hatni tud, eleven és művészi prózanyelv”.

Kovács Ferencné

Pápay József emlékezete

Iskolánk 1994-ben vette fel falunk híres szülöttének, Pápay József nyelvészprofesszornak a nevét. A tíz évvel ezelőtti eseményre kétnapos rendezvényt sorozattal emlékezünk.

Pápay József 1873-ban született Nagyigmádon. A szegény, félárva, de igen tehetséges kisdíák tanítója és lelkipásztora segítségével került a pápai kollégiumba, onnan pedig a budapesti egyetem bölcsészkarára. Itt kezdődött meg tudatos felkészülése a nyelvészeti pályára. Nagyszerű tanárainak (Simonyi Zsigmond, Szinnyei József, Szarvas Gábor) hatására alakult ki benne az érdeklődés a magyar nyelvokonság kérdéseiről. A Reguly Antal által kezdet kezdeti kutatások folytatója kívánt lenni. Ehhez kínálkozott nagyszerű alkalom, amikor kiderült: Pápay is részt vehet a gróf Zichy Jenő által szervezett ázsiai expedíción, és ott nyelvészeti kutatásokat végezhet. Az 1897-től 1899-ig tartó út során a nehéz körülmények ellenére osztják nyelvokonságunk között értékes nyelvi, népköltészeti és néprajzi adatokat sikerült gyűjtenie. Sok mindent megtudott és lejegyzett hitvilágokról, szokásokról, szertartásokról. Az ő munkájának köszönhető, hogy a korábban Reguly által gyűjtött, de meg nem fejtett szövegek is érthetővé váltak. Hazatérése után a felkutatott anyagok feldolgozásán, publikálásán fáradozott, és 1908-tól a debreceni egyetemen tanított egészen 1931-ig, halálának évéig. Nagyigmádra ugyan már csak látogatónak tért vissza, de a falu nem felejtette el híres szülöttének nevét évtizedek múltán sem.

A május 7-én és 8-án rendezett ünnepély pénteken délután az iskolában az emléktábla megkoszorúzásával kezdődött, majd az érdeklődők rövid méltatást hallhattak Pápay József munkásságáról.

A posztumusz „Nagyigmánd nagyközség díszpolgára” címet Pápay József leánya, dr. Lamperth Miklósné vette át.

Másnap a tudományos emlékülést Nyirkos István, a Debreceni Egyetem tanára nyitotta meg. Előadásának címe „Pápay József jelentősége a finnugor nyelvtudományban” volt. Őt követte Kiss Antal egyetemi docens a budapesti Károli Gáspár Református Egyetemen, aki Pápay és Debrecen kapcsolatáról szólt.

Iskolánk diákjai a kétvétenként megrendezésre kerülő Pápay József nyelvészeti versenyen való megmérettetéssel tisztelegnek névadónk előtt. Erre az idén május 5-én került sor, s ezen a környékbeli iskolák csapatai előtt a nagyigmándiak szereztek meg a vándorkupát.

A nyelvi versennyel, a Pápay József emlékezete és a Pápay József tudományos emlékülés rendezvényeivel igyekeztünk méltóképpen felidézni Nagyigmánd híres fiának életét és munkásságát. A megemlékezések résztvevői szándéknyilatkozatot írhattak alá egy létrehozandó Pápay József Társaság megalapításáról.

Mészáros Zsuzsanna

Ajánló bibliográfia:

Bárczi Géza: A magyar nyelv életrajza. Gondolat, 1963.; Bornemisza Péter: Ördögi kísértetekről... (Eckhardt Sándor gondozásában). MTA, 1955.; Halász Gábor: Magyar humanisták (1934). Kiadva: Til-takozó nemzedék. 1981. 88–91.; Heltai Gáspár és Bornemisza Péter művei. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1980.; Klaniczay Tibor: A magyar reformáció irodalma. Irodalomtörténeti Közlemények 1957. 12–47.; Molnár József: A könyvkiadás hatása a magyar irodalmi nyelv kialakulására 1527–1576 között. Akadémiai Kiadó, 1963. 156–163, 323–325.; Nemeskürty István: Bornemisza Péter stílusa. Irodalomtörténeti Közlemények 1955. 24–36.; Nemeskürty István: Adalékok Bornemisza Péter Ördögi kísértetek című művéhez. Irodalomtörténet 1951. 4.; Schulek Tibor: Bornemisza Péter. Sopron–Bp.–Győr, 1939.; Waldapfel Imre: Bornemisza Péter nyelvészete. Nyugat 1931. I, 124–126.

Pásztor Emil 1925–2004

Pásztor Emil elhunytával a magyar nyelv és a magyar kultúra egyik legalaposabb, legsokoldalúbb ismerőjét és a leglelkesebb nyelvművelőt veszítettük el.

Szarvason született, a kulturális javakra fogékony s gyermekeit is a nemes eszmények szerint nevelő családban. Mindössze tizennégy éves volt, amikor első nyelvművelő írása megjelent a Magyarosan című folyóiratban (Autóbusz = gyorskocsi. 1939: 196). Egyetemi szakjainak megválasztását is igazolta az idő. Nyelvész lett, de a magyar-történelem klasszikus szakpár többi ágához sem lett hűtlen: nyelvészeti, irodalomtörténeti és történelmi tárgyú tanulmányokat, sőt könyveket is megjelentetett, főleg a legnagyobbként tisztelt Arany Jánosról, Madáchról, Kazinczyról. Történeti kutatásai Kazinczy családtagjainak tevékenységére is kiterjedtek. Emellett neveléstörténeti tanulmányokat is írt.

Nyelvész pályája azzal indult, hogy professzorai, Mészöly Gedeon és Klemm Antal, felfedezve tehetségét, az egyetemi évek után maguk mellett tartották tanársegédként a szegedi egyetemen (1950–1954). Ő azonban mint lelkes és kísérletező kedvű pedagógus ki akarta próbálni az anyanyelvi nevelés lehetőségeit más iskolatípusokban is: Csongrádon középiskolai, majd általános iskolai tanár lett. E korszakában védte meg Arany János Toldijának nyelvi gazdagságáról írt doktori disszertációját, s rendszeresen publikált pedagógiai-módszertani folyóiratokban és a Magyar Nyelvőrben. Így már ismert szakemberként pályázta meg az egri tanárképző főiskola magyar nyelvészeti tanszékének akkor meghirdetett oktatói állását. Szakmáseretete, szakmai alapossága, pontossága követendő, de alig elérhető minta volt számunkra, akik évtizedekig kollégái lehettünk a tanszéken. Hallgatói is becsülték benne a jó tanárt és a nyelvhasználati, helyesírási kérdésekben tévedhetetlen szaktekinélyt: sok évvel nyugdíjba vonulása után is fel-felkeresték levélben vagy személyesen, ha vitás kérdések merültek fel.

Pásztor Emil szakmai munkássága főiskolai oktatói éveiben teljessé vált ki. Rendszeresen jelentek meg tanulmányai a Magyar Nyelvben, a Magyar Nyelvőrben; a fent említett témáin kívül kedvelt kutatási területe volt a nyelvtörténet is. Publikációinak száma – néhány könyv, sok jelentős tanulmány és még sokkal több kisebb-nagyobb szakcikk – meghaladja a nyolcszázat, s ezek nagy része a nyelvművelés valamely fontos kérdéséhez kapcsolódik, mindig időszzerű és meggyőző fejtegetésként. Az Anyanyelvápolók Szövetsége folyóiratának, az Edes Anyanyelvünknek egyik legtermékenyebb szerzője lett. Nagy kár, hogy válogatott nyelvművelő tanulmányaiból nem jelent meg önálló kötet.

Ő a szerzője a Toldi-szótárnak, az első olyan magyar írói szótárnak, amely egy mű teljes szövegműveit dolgozza fel. Kandidátusi disszertációjában e szótárhoz kapcsolódó elméleti-módszertani tapasztalatait foglalta össze (1986).

Szívügye volt a magyar helyesírás gondozása. E tevékenysége magas színvonalának elismeréseként tagjává választotta a Magyar Tudományos Akadémia helyesírási bizottsága, mely a magyar helyesírás szabályainak 11., 1984-ben megjelent kiadását dolgozta ki. Pásztor Emil e munkálatok egyik legaktívabb résztvevője volt. Ugyancsak tevékeny tagként működött az Akadémia magyar nyelvi bizottságában.

Nagy része volt abban, hogy az egri főiskola magyar nyelvészeti tanszéke létrehozta a pedagógusjelöltek Kárpát-medencei helyesírási versenyét, melyet – Fábrián Pál javaslatára – Nagy J. Béláról neveztünk el. A versenynek Pásztor Emil állandó zsűritagja és több alkalommal zsűrielnöke volt. Méltán ítélte oda neki 1998-ban az Anyanyelvápolók Szövetsége a Lőrincze-díjat, az egri főiskola pedig az akkor megalapított Nagy J. Béla-emlékplakettet 2002-ben.

Pásztor Emil boldog, megelégedett ember volt, hiszen annak élhette, ami a szenvedélye volt, s amire elhivatottságot érzett. Magánemberként is ritka egészséges, rendszeres életet élt: amíg ereje engedte, hetenként nagy túrákat tett a Bükkben vagy a Mátrában; a tudományos munka által megkívánt ülő életmód esetleges káros hatását heti három alkalommal úszással ellensúlyozta. Igazi értelmiségi életmódjához hozzátartozott a mindenoldalú informáltság: ezt több szakmát érintő folyóiratok rendszeres olvasásával érte el. Eger város értékes kulturális rendezvényein állandóan részt vett, nemcsak figyelmes hallgatóként, hanem mindig egyéni véleményt tükröző, hasznos hozzászólásokkal is.

Azt hittük, derűje, optimizmusa, munkaszeretete az emberi kor végső határáig élteti. Szíve azonban – a kiváló orvosi kezelés és a szerető, önfeláldozó hitvesi ápolás ellenére – 80. életévének elérését több mint fél évvel megelőzően – megszűnt dobogni. Életműve így is teljes, bár – mi tudjuk – ha több év adatik neki, további értékes művekkel gyarapított volna a magyar nyelvészeti irodalmat.

V. Raisz Rózsa

Búcsú az olvasószerkesztőtől

Június 18-án, életének 85. évében váratlanul elhunyt Szántó Jenő, a kiváló újságíró és nyelvművelő, a Népszabadság volt olvasószerkesztője, az Édes Anyanyelvünknek megindulása óta állandó cikkírója.

Szántó Jenő abban az évben jött Szombathelyről Budapestre, és lett az akkor (is) legnagyobb példányszámú országos napilap munkatársa, amikor ez a lap Szabad Népből Népszabadság lett. Több mint négy évtizeden át munkálkodott a lapnál, ennek az időnek java részében olvasószerkesztőként.

Nem biztos, hogy mindegyik olvasónk tudja, mi is az az olvasószerkesztő. Tehát: a szerkesztők közül az, aki a már kész(nek hitt) cikkeket gondosan elolvassa, helyesírási, nyelvtani és stilisztikai hibáit kijavítja, gyanús adatait ellenőrzi, egyszerűen aki a szövegnek azt a végső formáját megadja, amely a lapban végül is megjelenik. A mai sajtóból eltűnően van ez a munka és munkakör, pedig a szövegszerkesztő korszakában, a nyomtatott külalakjukkal véglegességet és tökéletességet sugalló elektronikus kéziratok idején is igen nagy szükség volna rá.

Szántó Jenő egyike volt a legigényesebb, ha kellett, az aprólékoságig gondos olvasószerkesztőknek. Személyesen 1977-ben ismertem meg, amikor a Népszabadság *Mondd és írd* címmel nyelvművelő rovatot indított, és ennek – Grétsy László javaslatára – én lettem a nyelvész szerkesztője. A rovatot 13 éven keresztül a legnagyobb harmóniában és (vitáktól sem mentes) bajtársiasságban szerkesztettük egészen addig, amíg azt a megújult lap vezetői 1990 őszén (az új idők jeleként?) meg nem szüntették.

A közös munka kezdetén 29 éves voltam, és most már elárulhatom, nagyon tartottam attól, hogy a pártlapban politikai igényeknek is eleget kell tennem, amire pártonkívüli nyelvészként nagyon nem szívesen vállalkoztam volna. Szerencsére nem így történt. Nem tudhatom, hogy ebben Szántó Jenőnek személy szerint mekkora szerepe volt, de annak a régi Népszabadságnak ez volt az egyetlen teljességgel politikamentes, csupán a nyelvi, stilisztikai helyesség szempontjait szem előtt tartó rovata.

Valamit ennek a közös munkának az eredményeiből sikerült is megörökítenünk (már ha a könyv alakban való kiadás ezt jelenti): másfél évvel a rovat megszüntetése után az Auktor Könyvkiadónál megjelent a rovat cikkeiből összeállított, *Mondd és írd!* című gyűjtemény. (A felkiáltójel kitételével Szántó Jenő nem értett egyet, és ezt a rá jellemző egyenességgel szóvá is tette.) Tíz évvel később a könyv bővített változatban is megjelent, ekkor, ennek a sajtóbemutatóján találkoztunk utoljára. Szántó Jenő szellemileg és fizikailag egyaránt remek formában volt, nem gondoltuk, hogy többé nem látjuk egymást.

Befejezésül hadd idézzek fel egy lényegtelennek látszó, számomra mégis fontos mozzanatot. Volt Szántó Jenőnek egy vastag fekete filctolla, ezzel húzta ki a kéziratból a (szerinte) főlölleges szavakat, sőt (fél)mondatokat. Mindig némi szorongással tekintettem erre a tollra, különösen persze akkor, amikor az én kéziratom feküdt a szigorú olvasószerkesztő asztalán. A toll néha ilyenkor is fölemelkedett helyéről, de azután vissza is tért oda: a húzás elmaradt.

De jó volna (ha lehetne) ezt a cikket is odahelyezni Szántó Jenő szigorú pillantása és fekete „húzótolla” alá! S de nagy szükség volna ebben a mai, a szövegszerkesztő nyújtotta lehetőségek miatt is szöszátyárrá vált világban arra a fekete tollra! Ám az a toll gazdátlan maradt. Már senki sem akarja meghúzni a cikkeimet, így ezt a nekrológot sem. Kedves öreg barátom, Szántó Jenő, nyugodj békében!

Kemény Gábor

ARANKA emlékére

A Kazinczy-versenyek győri országos döntőjéhez elválaszthatatlanul hozzákapcsolódott Hérics Lajosnének, Arankának, a győri Kazinczy Gimnázium igazgatójának alakja, egyénisége. A gimnázium az utóbbi időben évről évre kis füzetekben (könyvecskékben) jelentetett meg a versenyhez kapcsolódó egyes témákat, értékeléseket, gondolatokat; a legutóbbiban éppen a 2003-ban elhunyt Hérics Lajosnének állított emléket (*In memoriam Hérics Lajosné*. Győr, 2004).

Héricsné, Aranka 38 évig szolgálta a versenyt: nemcsak a szervezés mintaszerű irányításával, hanem mindenekfelett tartalmi gazdagításával. Először Z. Szabó Lászlóval együttműködve, majd önállóan tervezett előadásokat, megemlékezéseket; éltette az említett kiadványsorozatot, a győri nyári anyanyelvi tábor; felkészített sikeres versenyzőket. „Ezek a versenyek évről évre erősítették bennem a hitet, hogy a szó erejével birtokolható a világ, felmutatható és továbbadható az érték, felmutatható és felemelhető az emberség” – írta a kötetben is olvasható önvallomásában. Ez a hitvallás tartotta meg a tanári katedrán is, mert minden elfoglaltsága ellenére sem hagyta abba a tanítást.

1995 tavaszán, a Kazinczy-versenyek 30. megnyitőünnepségén Göncz Árpád köztársasági elnöktől vehette át a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét. Akkor már a Kazinczy-díjnak is boldog és büszke tulajdonosa volt.

Szövetségünk is megőrzi emléket.

Bencédy József

Ifjúsági nyelvművelő konferencia

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és az Inter Kultúra-, Nyelv- és Média-kutató Központ első alkalommal 2004. november 19-én és 20-án Visegrádon rendezi meg az Ifjúsági nyelvművelő konferenciát. A konferencián és a találkozón korhatár nélkül bárki részt vehet, de 15–20 perces előadásra elősorbán fiatalok: főiskolások, egyetemisták, PhD-képzésben részt vevők, tanárok, kutatók jelentkezését várjuk. A programban a mai magyar nyelvművelés időszerű elvi és módszertani kérdéseiről hallhatók előadások, s a megbeszéléseken bárki kifejtheti véleményét. Előadást tart **Grétsy László** és **Balázs Géza** is. A jelentkezési határidő: 2004. október 31. A konferencián és a találkozón a részvételi díj (szállással, étkezéssel) 2000 Ft/fő, előadók számára díjmentes. Érdeklődés: Dr. Balázs Géza, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék, 1088 Budapest, Múzeum kt. 4/a, illetve: balazsge@due.hu, interkhat@freemail.hu.

Beszámoló a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny 2004. évi Kárpát-medencei döntőjéről

2004. május 29-én hetedik alkalommal került sor – többfordulós válogató után – a Simonyi Zsigmond helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjére. A verseny meghirdetője a Magyar Nyelvtudományi Társaság, fő szakmai támogatója az Eötvös Loránd Tudományegyetem Mai Magyar Nyelvi Tanszéke.

Ahogy a korábbi esztendőben, 2004-ben is csak a legkiválóbb 125 diák és a felkészítő tanárok vehettek részt a döntőn. A megnyitő után a diákok a korábbi évekhez hasonlóan feladatlapot töltöttek ki, és tolbamondást írtak. Közben a tanárok *Grétsy László*, *Nagy L. János* és *Balázs Géza* előadásait hallgatták. A verseny izgalmait a diákok és a felkészítő tanárok a fogadáson felelték. A délután sem múlt el változatos programok nélkül: újabb szakmai előadások, koszorúzás, múzeumlátogatás és anyanyelvi játékok következtek. A díjkiosztó ünnepségen a hagyományoknak megfelelően egyetlen diák, felkészítő tanár sem maradt jutalom nélkül, a legkiválóbbak pedig értékes ajándékokat vehettek át.

A határon túlról érkező tanulók évről évre jobb eredményt érnek el. 2004-ben a felvidéki diákok összteljesítményük alapján megelőzték négy magyarországi megye tanulót, de dicsérendő módon helytálltak a versenyben az erdélyi, a vajdasági, a kárpátaljai és a muraközi diákok is. A magyarországi megyék közötti versenyben a győztes Hajdú-Bihar megye csapata lett. A verseny színvonalát bizonyítja, hogy az egyéni versenyben a megszerezhető 100 pontból a legjobbak 95 pont felett gyűjtöttek.

A dobogós helyezettek: **5. osztály:** I. Mihali Pál (Budapest-kőbányai Önkormányzati ÁI., Budapest, X. kerület); II. Papp Noémi (2. Sz. ÁI., Békéscsaba); III. Ripszám Eszter (Széchenyi István ÁI., Siófok). **6. osztály:** I. Fóris Klára (Alsó Erdősori Ének-zene Tagozatos ÁI. és Gimn., Budapest, VII. kerület); II. Nyúl Eszter (KE CSVM PFK Gyakorló ÁI. és Gimn., Kaposvár); III. Lajtai Krisztina (Stromfeld Aurél ÁI., Budapest, XX. kerület). **7. osztály:** I. Ládonyi Zsófia Fanni (Keveháza Úti ÁI., Budapest, XI. kerület); II. Barta Réka (Vörösmarty Mihály ÁI., Újszász); III. Hornyák Dóra (Dobó István Gimn., Eger). **8. osztály:** I. Vasas Ferenc Béla (Lorántffy Zsuzsanna ÁI., Pocsaj); II. Csáfordi Zsolt (Gárdonyi Géza ÁI., Sárvár); III. Jámbor Aliz (Landerhegyi Integrált ÁI. Pais Dezső Tagiskola, Zalaegerszeg).

A részletes eredménylista az interneten olvasható a <http://mnyfi.elte.hu/maimagyar/simonyi> címen.

A döntőn hagyományosan megjutalmazzuk a legeredményesebb felkészítő tanárokat is. 2004-ben öt pedagógus kollégának adtuk át az arany oklevelet és a könyvjutalmat: *Bileczné Nyíregyházi Ágnes*nek Balassagyarmatról, *Gyarmati Attiláné*nek és *Vasas Ferencné*nek Pocsajról, *Kovács Tiborné*nek Pápáról, *Mátyás Annának* Érsekújvárról.

A verseny napján folyamatosan figyelemmel kísérte munkánkat Szakácsné Nemere Györgyi, az Oktatási Minisztérium főtanácsosa. Köszönjük, hogy megtisztelte versenyünket. A zsűri jelenléte is rangot adott a döntőnek. A zsűri elnöke Grétsy László, örökös tiszteletbeli elnöke Fábrián Pál, titkára Antalné Szabó Ágnes, további tagjai Balázs Géza, Benkes Zsuzsa, Fercsik Erzsébet, Kerner Anna, Nagy L. János és Vadon Lajosné voltak. Az előkészítésben, a szervezésben és a javításban több mint harminc hallgató és oktató vett részt. Köszönjük szépen a munkájukat. Hálásak vagyunk a válogatóversenyek szervezőinek is.

A verseny fő támogatója az idén is az Oktatási Minisztérium volt, ám szükségünk volt más segítőkre is. Köszönjük támogatóinknak, hogy mellénk álltak, és számítnak rájuk 2005-ben is.

Mindent megteszünk azért, hogy a Simonyi Zsigmond nevet viselő helyesírási verseny hű maradjon azokhoz az emberi és szakmai értékekhez, melyeket a nagy tudós egész életében és munkásságában képviselt.

Antalné Szabó Ágnes

DÍJAK, ÉRMEK, JUTALMAK

Kazinczy-díjak

A Kazinczy-alapítványban rögzített rend szerint ez évben egy pedagógus, egy színész és egy rádiós-tévé beszélő számára volt juttatható Kazinczy-díj. – Az ezzel kitüntetettek:

1. *Bolla Kálmán* egyetemi tanár, Budapest. – Tudományos munkálkodása fél évszázad alatt átölelte a beszédhangzásnak szinte minden kérdését, elméleti és gyakorlati oldalról egyaránt. Szerkesztőként két kiadványsorozatnak mintegy félszáz kötete fűződik nevéhez; szervezőként a felsőoktatásbeli Kazinczy-versenyeknek két évtizeden át való sikeres szervezése, irányítása. Közvetlen és közvetett tanítványai közül számosan nyertek el Kazinczy-érmet. Régóta megérdemelt kitüntetését csak most, a kuratóriumból való kilépése után nyerhette el.

2. *Ráczkevei Anna* színművész, Budapest. – Kitűnő orgánumu, szépen beszélő, anyanyelvünket mint színészi eszközt példamutató alázattal és szeretettel ápoló, a versmondásban, a színpadi előadásban hibátlan artikulációval, kitűnő érthetőséggel használó művész. Filmes, televíziós, rádiós szereplései is népszerűvé tették. Tehetségének elismerését számos kitüntetés jelzi.

3. *P. Debrenti Piroska* rádiós főbemondó, Budapest. – 1953 óta (1984-től nyugdíjasként is) megszakítás nélkül dolgozik; a műsorközlés mellett állandó közreműködője más rádiós műsoroknak is. Szép magyar hangsúlyozású, tiszta kiejtésű beszédét, kellemes orgánumát fél évszázada ismerik a hallgatók, elismeréssel figyeli a szakma is. A mai bemondó derékhadnak készséggel adta és adja át szakmai tapasztalatait.

Péchy Blanka-díjak

Az alapítvány által gondozott anyanyelvi versenyekre felkészítő és a Beszélni nehéz! mozgalom sikerét segítő körvezetők vagy támogatók elismerésére létesített Péchy Blanka-díjat évenként két oktató vagy oktatásbeli dolgozó nyerheti el. – Idei kitüntetettjeink:

1. *Paskó Istvánné* tanár, Cegléd. – Két évtizede kapcsolódott be, az akkor Kereskedelmi és Vendéglátóipari elnevezésű, ma Károlyi Mihály nevet viselő szakközépiskola tanáraként, a Szép magyar beszéd kiejtési, majd az Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenymozgalom munkájába, felkészítőként; számos tanítványát juttatva el ezeknek győri, illetőleg sátoraljaiúj helyi országos döntőjéig. Csatlakozva a Beszélni nehéz! mozgalomhoz is, eredményesen vezet iskolájában a Patkós Irma helyi születésű színművésznő nevet viselő szakkört.

2. *Rozsnyai Jenőné* tanár, Szeged. – Több mint másfél évtizede szervezte meg első Beszélni nehéz! körét Szegeden, a 600-as számú ipari szakmunkásképzőben, mely később Móra Ferenc Szakközépiskolává alakult át. Tanítványainak felkészítőjeként bekapcsolódott az anyanyelvi versenymozgalmakba is. Nyugdíjasként egy ideig egyéni levelezőként tartotta a kapcsolatot mozgalmunkkal, majd a JATE hallgatóiból új kört alakított, és vezet, jó eredménnyel. Lelkes résztvevője országos rendezvényeinknek, továbbképző táborainknak.

Z. Szabó László-émlékérmek

Ezt a kitüntetést a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium alapította, és a középiskolások Kazinczy-versenyének évi döntőjén ítélik oda két olyan pedagógusnak, akik előkészítő munkájukkal évek során több tanítványukat is eljuttatták a Kazinczy-érem elnyeréséig. – Az ezzel jutalmazottak:

1. *Erdély Judit* tanár, Sepsiszentgyörgy. – Idestova egy évtizede alapította és vezet eredményesen a Mikes Kelemen Liceum első Beszélni nehéz! körét; s emellett – versenyre felkészítő

munkájának eredményeként – felhalmozódott a döntőbe jutott, köztük Kazinczy-érmet elnyert tanítványainak száma is.

2. *Némethné Balázs Katalin*, Szeged. – Egy időben sikerrel szervezte-vezette az akkor Bebrits Lajosról elnevezett szakképző iskola Beszélni nehéz! körét; ma ennek Gábor Dénes nevét viselő utódintézményében végzi ugyanezt. Mint versenyfelkészítő tanár, közben is eredményesen működött, s több növendéket segített hozzá a Kazinczy-érem elnyeréséhez.

Bárczi Géza-émlékérem

Ezt az – emléktárgyként adományozott – jutalmat az Anyanyelvápolók Szövetségének Csongrád városi-megyei szervezete alapította, s adományozza – az országos elnökséggel egyetértésben – anyanyelvápoló mozgalmunk-mozgalmaink áldozatos segítőinek. – Aki ez évben átvehette:

Farkas Istvánné, a Kossuth Zsuzsa Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola igazgatója, Budapest. – Huszonkét alkalommal tartottuk a Beszélni nehéz! mozgalom nyilvános országos találkozóját intézményük vendégeiként náluk; eredetileg Péchy Blanka érettségiztető iskolájának épületében. Időközben Óbudára költöztették őket, majd korábbi igazgatójuk nyugdíjba ment; de utóda, Farkas Istvánné – és csapata – biztosította a szíves vendéglátás folyamatosságát. Bázisul szolgáló szakkörük megszűntével találkozóink rendezésének gondját az Eötvös József Gimnázium vette át; eddigi vendéglátóinknak ezzel az ajándékkal fejeztük ki köszönetünket.

Kazinczy-jutalmak

Több tanévi folyamatos és eredményes munkájukért ez évben a következő Beszélni nehéz! körök részesültek Kazinczy-jutalomban. (Felsorolásuk telephelyük abcérendjében, vezetőjük nevének feltüntetésével.)

A Szondi György Szakképző Intézet Alapító Beszélni nehéz! köre, *Balassagyarmat*. (Vez.: Hevérné Tácsik Klára). – A Közös Igazgatási Oktatási Intézmény Tanári Beszélni nehéz! köre, *Borjád*. (Vez.: Takács Pálné). – A Práter Ének-Zenetagozatos AI. Tanári Beszélni nehéz! köre, *Budapest*. (Vez.: Szőnyi Éva). – A Sággy Mihály Szki. Beszélni nehéz! köre, *Csongrád*. (Vez.: Erdélyi Péter). – A Hatvani István AI. Beszélni nehéz! köre, *Debrecen*. (Vez.: Bánszegi Gáborné). – A Klapka György Szki. Beszélni nehéz! köre, *Jászberény*. (Vez.: Molnár Éva). – Az AI. Bálint Gábor köre, *Kézdivásárhely*. (Vez.: Bálint Márta). – A Kazinczy Ferenc Gimn. Z. Szabó László köre, *Győr*. (Vez.: Grábics Júlia). – A Bózsya-parti Óvoda óvónőinek Beszélni nehéz! köre, *Mikóháza*. (Vez.: Hutkai Dánielné). – A Diósgyőri Gimn. Beszélni nehéz! köre, *Miskolc*. (Vez.: Kovács Ferencné). – A Móricz Zsigmond AI. Beszélni nehéz! köre, *Nyíregyháza*. (Vez.: Lakatos Sándorné). – A Kossuth Lajos Közoktatási Intézmény Beszélni nehéz! köre, *Orosháza*. (Vez.: Bozó Klára). – A Leőwey Klára Gimn. Aranyszabály köre, *Pécs*. (Vez.: Tasnádiné Rónaky Edit). – A II. Rákóczi Ferenc AI. Beszélni nehéz! köre, *Rád*. (Vez.: Saffarik Ildikó). – A Mikes Kelemen Liceum Tamási Áron köre, *Sepsiszentgyörgy*. (Vez.: Vass Rozália). – A Kazinczy Ferenc AI. Beszélni nehéz! köre, *Sátoraljaiúj hely*. (Vez.: Hutka Zoltánné). – Az Arany János AI. Tanulói Beszélni nehéz! köre, *Szentgotthárd*. (Vez.: Variné Trifusz Mária). – Az István Király AI. Beszélni nehéz! köre, *Szentistván*. (Vez.: Szócsné Antal Irén). – A Kereskedelmi és Idegenforgalmi Szki. Beszélni nehéz! köre, *Tokaj*. (Vez.: Hidasi Lajosné). – Az Árpád Fejedelem AI. Alapító és Nyelvelő köre, *Vác*. (Vez.: Tekes Rozália).

Eddigi tevénységüket nagyra becsülve, várjuk a folytatást. Szövetségünk és a műsorszerkesztők nevében:

Deme László

Az adás iránya (félig komolyan)

Az Édes Anyanyelvünkben (2004/2:10) Brauch Magda bemutatta az *add ide ... (nekem) – add oda (Pistának)* formák mai ingadozását, az *add oda* használatának a másik forma rovására való terjedését. A Nyelvművelő kézikönyvben Kovalovszky Miklós írt erről (1980, I/963). Brauch Magda úgy véli, hogy a szembenállás már-már feloldódott. Az *add oda, odaadtam* stb. formák a Dunántúlról kiindulva terjedhettek el az országban, állítja, s így lehet. Ha – mondja Brauch – súlyos vétségről nem beszélhetünk is, a jelenség „zavaró”, mert „hogyan lehet nekem valamit *oda* adni”?

A dolognak több vetülete van. Az egyik, hogy különféle nyelvváltozatok vannak, s ezekhez a mindenkori beszélők különféleképpen viszonyulhatnak, azonosulhatnak, különbözhetnek, szimpátiájuk, impulzusaik szerint. Adott nyelvváltozat s az annak megfelelő alakváltozat használata egyik vagy másik társadalmi csoporthoz, társasághoz való tartozást sugallhat, ha esetleg nem is mindenki számára. Van, aki inkább úgy mondja, mint „az apu”, van, aki inkább „az anyu”, „a haver”, „a szomszéd”, „a mester”, „a nagy múlt századi író” mintáját követi. Ebben a vonatkozásban az *idead – odaad* rendszeres szembeállítás (akár van az adott esetben a szembenállás megőrzésének tartalmi többlete, akár nincs) az igényesség szándékáról, a nyelvhasználat tudatosságáról tanúskodik – különösen olyan dunántúliak esetében, akik anyanyelvváltozatukból nem hozzák magukkal ezt az oppozíciót.

A másik vetület az, hogy a több nyelvváltozat létének (s a nyelv változásának) lehetnek adott szempont szerinti viszonylagos előnyei és hátrányai. Ezt szokás is mérlegelni. (Értjük-e még a Rómeó és Júliát, a Halotti beszédet? Stb.). – Az *ideadás-t* meg az *odaadás-t* még mindannyian megértjük. S egységesek vagyunk abban is, hogy míg egy tárgy *ideadásá-t* vagy *odaadásá-t* egyaránt lehetségesnek tartjuk, a magunk iránt érzett *odaadás-t* (szeretetet és jóakaratot) az állandósult jelentésmegoszlás okán nem nevezzük *ideadás-nak*, se a Dunántúlon, se a Tiszántúlon. Nem mondja senki: *Én odaadóan gondozom őket, de ők nem viszonyulnak hozzám ideadóan*. Vagy ha valaki ezt mondja, csak a szójelentés egyéb (irányon kívül eső) jelentéselemeivel játszik („Nem olyan *odaadó* ez a gyerek, hogy bármit is *ideadna*...”).

Egy harmadik vetülete a jelenségnek afféle örök, megoldhatatlan kérdés: van-e optimuma a kifejezett különbségek számának? Adott „mezőn” belül a megkülönböztetés-e a pontosabb és fontosabb, vagy a meg nem különböztetés lehetősége? A maximum-e az optimum, s állandó-e? – Mikor pontosabb a nyelv? Ha lehet azt mondani, hogy *A nap keleten kel, vagy ha csak ezt lehetne, s így kellene is, mondani: A nap eddig keleten kelt, s ezután is keleten fog kelni, most azonban a zenitjén van?* S újfent: mikor megfelelőbb a nyelv? Ha lehet azt mondani, hogy *A piacról jövök (jöttem!)*, vagy ha azt kell mondani, hogy *A piac közepéről jövök, illetve A piac tulsó széléről jövök (érkeztem ide)!?*

„Reggel *odaadtam* neki a biciklit, este pedig *megkaptam* tőle.” Ezt helyes, mi több: egy korábbi finom megkülönböztetést fenntartó mondatnak tarthatjuk, mert hiszen a *meg* igekötő ősnake tekintett „irány”-jelentése ez: 'vissza', 'vissza, a beszélő közelébe', 'vissza a beszélőnek' (vagy 'hozzá'). Volt és van *megjön*, de nincs *megmegy*... Bár van ma már többé-kevésbé iránysemleges *megtér*.

A *Délután Józsi kapta meg a biciklit* mondat helyett viszont talán „logikusabb” volna a *Délután Józsi kapta oda a biciklit*, hiszen nem Józsi az, aki itt, ahol a beszélő van, reggel *odaadta* (illetve: *eladta*) a biciklit Lacinak, így nem is *kaphatja meg* ('vissza, a kiindulási helyre', 'ugyanide'). Persze, a „pontatlan” használatnak ebben az

esetben több évszázados hagyománya van, így az ma már nem is pontatlan.

Az, hogy *Megkapta a kölcsönadott pénzt*, rendben van, de mit kezdünk azzal, hogy *Julcsa megkapta a levelet*, különösen, ha Julcsa nem „itt” van, hanem „ott, messze”, és nem is adta kölcsön a levelet?

Megjegyzem (tréfásan): azt, hogy *valaki valamit eladott nekem* aligha lehet jóhiszeműen mondani, hisz az *el* távolítást fejez ki, s azt a magyar nyelv nem keveri össze a közelítéssel. Következesebb volna így mondani: *Én reggel eladtam* (neki, vagy ingyen, vagy pénzért), *ő pedig este megadta* (nekem, vagy ingyen, vagy pénzért). Esetleg, más esetben, ezt is mondhatnánk: *Ideadta nekem, örökbe, pénz ellenében*. És: *Idevettem magamhoz* (vagy esetleg: *elvettem tőle*) háromszáz forintért...

Szegényesek (?) az olyan kifejezések, mint *Megérkeztünk (hozzánk, a mi falunkba) – Megérkeztünk (hozzájuk, az ő falujukba)*. A második esetben „célravezetőbb” volna az *Elérkeztünk az ő falujukba* forma használata, hiszen az *ő falujuk* nyilván nem „itt” van. Az *elküldte nekem a pénzt* helyett is az *ideküldte* vagy a *megküldte* volna jobb.

Lehet, hogy a nyelvközösség nyelvi gyakorlata szilárd egy oppozíció tekintetében, az viszont aligha elképzelhető, hogy a pólusok eleve és általános érvénnyel magától értetődőek legyenek. Ha két nyelvi forma áll szemben, külön spontán konszenzusra van szükség, amely eldönti, a két pólus közül melyik a semleges, melyiket választjuk például az ilyen esetekben: *Vagy tegnap, vagy holnap, de biztosan megjön a levél. Holnap, amikor megérkezünk, Kaposváron leszünk, add majd ide (oda?) az órádat*.

Két pólus szembenállásában rendszerint csak az egyiket vesszük egészen „komolyan”, a másik neutralizálódhat (semlegessé válhat). Ha van a szobában *szék*, ha van *tehenünk* (egyes szám), akkor lehet, hogy valójában *székek* és *tehenek* vannak: ezt az egyes szám használata legalábbis nem zárja ki. De ha *székek-ről*, *tehenek-ről* vagy *tehenek-ről* beszélek, akkor nem valószínű, hogy csak egy széket vagy egy tehenet vennék figyelembe. Nem lehet, hogy az *oda* is neutralizálódik valamiképpen, az erőteljesebb *idé*-vel szemben?

Az *odaad – idead – elad – megad – lead – felad – kiad – átad* igék esetében az történhetett, hogy az irányjelentés alapján külön-külön kialakult igekötős igék egymással új szembenállásokba léptek, ahol a szembenállásoknak már lényegesebb mozzanatuk az adás jellege, mint az iránya ('rövid időre ad', 'rövid ideig tartó használathoz hozzájárul'; 'pénz ellenében örökbe/tulajdonba ad'; 'pénzért ad, ideiglenesen', 'bérbe ad', 'használatba ad'; 'követelésnek megfelelően ad, juttat' s ehhez hasonló, irányhoz már alig köthető jelentések alakultak ki). – Így a szobát *kiadják*, nekem is, akkor is, ha éppen benne ülök. A jelentések nagymértékben specializálódhatnak: *feladják* a várat, a harcot; *kiadják* a könyvet; *megadják* a módját; *átadják* a létesítményt.

Az irányjelentés igénként, igekötőnként és – mint Brauch Magdától tudjuk – nyelvtérületenként némiképp különböző mértékben homályosulni kezdett. A *meg* használatában manapság már csak kivételesen érzékelünk iránymozgatót; igen sokszor már az *el* használatában sem beszélhetünk ilyenről. A *ki* és a *be* esetében, mondhatni, igéje válogatja. Az *oda* használatában és ennek megítélésében ma valóban különbségek mutatkoznak: a használat és a megítélés különbözőségei talán egy olyan nyelvtörténeti pillanatot tesznek érzékelhetővé, amilyen az *el* és a *meg* használatát illetően döntően már több száz évvel ezelőtt lezajlott.

Wacha Balázs

A klasszikus retorika időszerűsége

Reneszánsza van a klasszikus retorikának. Adamik Tamás, A. Jászó Anna és Aczél Petra Retorika című kötete nem a „népszerű” retorikák közé tartozik, ám minden bizonnyal hamar közismert és közhasználatú tankönyvvé válik. A „népszerű” retorikákhoz képest ez megalapozott tudást ad, nem pedig csak gyors, pillanatnyi segítséget.

A nagy hagyományokkal rendelkező hazai retorikaoktatásból 1950 óta kiesett fél évszázad, míg a világban tovább haladt a tudományterület művelése. E kötet szerzői megkísérelték bemutatni a legfrissebb szakirodalom és a klasszikus, antik retorikai hagyomány alapján a korszerű retorika alapjait és részletkérdéseit.

A munka három nagyobb része: a történeti, a leíró és az alkalmazott retorikai fejezet. A történeti részben találjuk az egyetemes, illetve a magyar retorikatörténetet, az előbbi Adamik Tamás, az utóbbi A. Jászó Anna munkája; a leíró retorikai fejezeteket Aczél Petra írta; az alkalmazott retorikai fejezetekben a retorika és az olvasás, szövegértés, szövegalkotás kapcsolatát ismerhetjük meg, ezeket a passzusokat A. Jászó Anna készítette.

Külön kiemelő, hogy a leíró fejezet középpontjában az érvelés áll. Ez azért is fontos, mert a szerzők szerint jól megfigyelhető, hogy a hazai retorikatankönyvekből a 20. század első negyede után fokozatosan kiszorult az érvelés, e kötet szerzői viszont éppen ezt tartják a retorikai szerkesztés egyik legfontosabb tényezőjének. A másik hiányosság, amelyet pótolni kívánnak, szintén az érveléssel van kapcsolatban: hiányzik a logikatanítás a hazai közoktatásból, az alapvető logikai műveletek tanítása túlzottan elaprózik a különböző tantárgyak között. Adamik, A. Jászó és Aczél retorikai tankönyvével vitathatatlanul elkezdődött a hazai retorikai irodalom újjáéledése.

Meglepő észrevételeket tehetünk, ha napjaink modern marketing-kommunikációs elméleteit összevetjük a klasszikus retorikai meggyőzés elméletével. Könnyen rájöhethetünk arra, hogy csak a kontextus más, az elmélet és az eljárások alapja a klasszikus retorikában rejlik.

Megfontolandó a mai szónokoknak Szókratész megállapítása, amely szerint a retorikai mesterség, tudás és művészet birtoklásához a következőket kell tudni: a) világosan kell látni a téma valódi, tiszta igazságát; b) tudni kell az előforduló elemeket egy fogalomba összefoglalni, illetve a fogalmakat részleteikre tagolni; c) a tudásnak gyakorlással kell párosulnia; d) ismernie kell a szónoknak a beszéd és a lélek fajait ahhoz, hogy tudja, mely lélekre milyen beszéddel lehet hatni (30–31. oldal).

A kötet egyik legfontosabb egysége a beszédrészeket, a szónok feladatait és a beszédformák kialakulását, történetét mutatja be. A leíró retorikai fejezetek alkotják a tankönyv központi részét. Ezek a fejezetek követik a retorikai alapelveket, beszédrészeket. Külön fejezet foglalkozik a meggyőzés elméletével, tényezőivel és módszertanával. Erénye a fejezetnek, hogy a végén sok jól alkalmazható gyakorlatot találunk, amelyek segítenek elsajátítani a deduktív, az induktív érvelés alapjait, a definíció- és enthüméaalkotás részleteit, a klasszikus retorikai érvelés szabályait és az irreleváns érvelés felismerését.

Adamik Tamás, A. Jászó Anna és Aczél Petra Retorika című tankönyve hiánypótló, iskolateremtő kötet. (Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra: Retorika. Osiris Kiadó, Budapest 2004. 705 oldal)

Bódi Zoltán

Pálinka a közös nyelvünk

Ne sutor ultra crepidam. (A varga maradjon a kaptafánál.) Vagyis a nyomdász nyomdász-kodjon, az informatikus informátorkodjon, a pálinkafőző pedig tartson a finánctól. E szavakkal köszönti az olvasót Gyergyák György, az Állami Nyomda Rt. vezérigazgatója abból az alkalomból, hogy az Európai Unió „kényes ízlésű adminisztrátorai – alapos megfontolás után – hungarikumként hazánk számára biztosították a pálinka megnevezés használatának jogát.”

Balázs Géza egyetemi tanár, nyelvész, néprajzkutató, lapunk egyik szerkesztője már más tanulmányaival is igazolta, hogy az egészséges italfogyasztás szöszlője. Több mint tucatnyi, eddig megjelent írásában foglalkozott például az égetett szeszes italok történetével, készítésük és fogyasztásuk néprajzi tudnivalóival, a történeti terminológia és a néprajz összefüggéseivel. Téved tehát az, aki azt hiszi, hogy itt mértéktelen szeszfogyasztásra buzdító kiadványnak lehetünk olvasói.

A nyelvész nem tagadja meg magát. A díszes kivitelű összeállításból megtudhatjuk, hogy a pálinka mellett egy sorozat szláv eredetű szó bukkant fel, mint a *gorolyka*, a *rabasunka*, a *goselka*, a *hrabasunka*, de a *pálinka*-n kívül egyik sem maradt meg tartósan a magyar nyelvben. Nem terjedt el széles körben a gabonás és a törkölypálinkára utaló *dühöttke* sem, amelyet – Balázs Géza kutatásai szerint – az 1698. évi gyulafehérvári országgyűlés egyik jegyzőkönyvében használtak.

A pálinkafőzésnek nemcsak tudománya, technológiája, gyakorlata van, hanem nyelvi kifejezési formái is. A pálinkafőzés céljára a nyersanyagból erjesztett lé elnevezése közismerten a *cefre*, amelyet a Közép-Tisza vidéken *csöré*-nek, az Északi-középhegység táján *ciberé*-nek, a Balaton-felvidéken *moslák*-nak, *csömögé*-nek, *dará*-nak, a Székelyföldön *keverés*-nek neveznek. A pálinkafőzés céljára összegyűjtött túlerett szilvacefre elnevezése a *brecska*.

A pálinka a nyelvben és a népköltészetben többféle módon jelenik meg. A különféle köszönésformák közül talán a legismer-

tebb a *pálinkás jó reggelt!* Balázs Géza felidézi azt a Békés megyei karácsonyi esti szólásmondást, miszerint: *pálinkát azért kell inni, hogy jól fogalmazzon, ha felnő* (a gyerek), hogy jól tudjon gondolkodni. A részeges ember halálhírére Doroszlón így sóhajtanak: *Megócsul a pálinka!* A pálinkáról a mai szleng is megalkotja a megfelelő nyelvi megoldást: a pálinka *folyékony nagykabát*, és *tisztítja a fogakat*, illetve arra, aki ivott, ezt mondják: *teli volt vadvízzel*.

Balázs Géza a témakört tudományos (néprajzi, nyelvi, történelmi stb.) megadalozottsággal vizsgálja, de mindezt a népszerű ismeretközlés eszközeivel adja közre. Ehhez a kiadó, az Állami Nyomda Rt. nyomdatechnikailag rendkívül díszes, album jellegű megoldást választott. Mindez nem véletlen, mert tudomásom szerint – talán egy-egy üveg pálinka mellé – ajándékként

ez a kötet is jár majd a cég vendégeinek.

A *Pálinka a közös nyelvünk* lapjairól megismerhetjük a népi pálinkafőzés gyakorlatát, megtudhatjuk, hogy a *meggyelke*, a *meggyeláng*, a *meggyvér* csupán néhány az égetett szeszes italok nevei közül. Összefoglalja a kis magyar pálinkatörténetet, a pálinkázási etikett szabályait, valamint tisztázza, hogy valójában kik is a pálinkabarátok.

Balázs Géza a megrögzött antialkoholistáknak e szavakkal ajánlja művét: aki ezt elolvassa, az egészen biztos, hogy olvasni jobban szeret, mint inni, s akkor már egyáltalán nincs semmi baj. A népi bölcsességet pedig illik nem feledni: az első pohár a barátságé, a második a vidámságé, a harmadik pedig a gyalázaté. (Balázs Géza: *Pálinka a közös nyelvünk*. Kiadta az Állami Nyomda Rt. 2003 novemberében.)

Maróti István

Mivel a kötet gyorsan elfogyott, a szerző egy bővített kiadással pótolja a hiányt. A *Pálinka, a hungarikum*, illetve angol változata, a *Pálinka, Hungaricum* 2004 októberétől kapható a Lira és Lant könyvesboltokban, illetve A magyar pálinka házában. (A szerk.)

Új szavak, kifejezések (31.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

cécézik – számítógépes levelezőprogramban egy levélnek a teljes másolatát más(ok)nak elküldi. A CC rövidítésből (courtesy copy – másodpéldány, szó szerint: udvariassági, szívességi másolat) alkotott magyar ige.

egérpad – a számítógép kurzorának mozgatásához használt eszköz alátéte, más néven *egéralátét*. A *mouse pad* sajátos magyar megfelelője, az ún. népetimológia által.

feliszapolás – csatornának iszappal való telítődése (környezetvédelmi szakszó; az *eliszaposodás* helyett).

hajtánytúra – kerékpárhajtánnyal (emberi meghajtású, sinen haladó szerkezettel) végzett túra. Pl.: „Július végén zöldre váltottak a szemaforok Ausztria első *hajtánytúrája* előtt” (Népszabadság, 2004. augusztus 5.).

halálfolyó l. *morbid turizmus*

kakaóbiztos – felülete, billentyűzete ellenáll a ráömlő folyadéknak. Pl. *kakaóbiztos* számítógép az óvodáknak.

kerékpárhajtány l. *hajtánytúra*

kiülős – utcára nyíló, teraszos, utcára helyezett székekkel, asztalokkal rendelkező. Pl.: „A pesti és budai *kiülősök* nagy előnye, hogy az ember akarva-akaratlanul odasodródik valamelyikbe a nyári éjszakában” (Népszabadság, Nyári Lapozó, 2004. július 29.).

morbid turizmus – életveszélyes terepen vagy eszközökkel végzett természetjárás, a kalandtúra szélsőséges változata. Pl. a „halálfolyókon” való evezés.

partiszendvicses – alkalmakra, rendezvényekre helyszínrre rendelhető, ételt és italt kiszállító vállalkozás. Más néven: *szendvicsfutár*. (Magyar Hírlap, 2004. július 31.–augusztus 1.)

ratyi – a homoszexuálisok megnevezése a tolvajnyelvben.

szendvicsfutár l. *partiszendvicses*

tömörtelen – légnemű anyag állapota, pl. a gáz *tömörtelensége*.

turkászás – keresgélés. A *turkál* és a *kurkász* szavak keveredésével kialakult új szó (Heti Világgazdaság, 2003. június 18.).

vízkommandó – a tiltott vízvételt, illegális vízfogyasztást felderítő csoport (Vasárnap Reggel, 2004. augusztus 1.).

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 12. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

Beke József: „Szépen öszveszedett szók”. Tanulmányok az irodalmi nyelv köréből. Kecskeméti Lapok Kft., Kecskemét, 2004.

Burget Lajos: Szótárház. Népies, régies, történeti szavak tára. Print-X Kiadó, 2004.

Dalom, dalom, hej! Regém, regém, haj! Szöveggyűjtemény vers- és prózamondóknak a rokon népek irodalmából. Válogatta és szerkesztette: Nagy Katalin, Fehérvári Győző. Magyar Versmondásért Alapítvány, Budapest, 2004.

Gáspári László: A funkcionális alakzatelmélet vázlata. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének Kiadványai, Piliscsaba, 2003.

Janson, Tore: Beszélj! A világ nyelvei – tegnap, ma, holnap. HVG Könyvek, Budapest, 2003.

Kenyesei István szerk.: A nyelv és a nyelvek. Ötödik, javított, bővített kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Keszler Borbála: Írásjelten. Az írásjelhasználat szabályai, problémái és története. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.

Kiss Róbert Richard: Köszönésformák a magyar nyelvben (különös tekintettel az új informatikai és távközlési technológiák hatásaira és a diáknyelvre). ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszék, MediaCom Kft., Budapest [2004].

Máté Jakab: A nyelvtudomány (vázlatos) története az ókortól a 19. század elejéig. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003.

Murádin László: Ki volt az a bizonyos Deákné? Europrint Kiadó, Nagyvárad, 2003.

Murádin László: Utak és nevek. Településnevek erdélyi utakon. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2003.

Péntek János: Népi nevek, népi hagyományok. Mentor, Marosvásárhely, 2003.

Petőfi S. János: A szöveg mint komplex jel. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

Szathmári István: Stilisztikai lexikon. Stilisztikai fogalmak magyarzata szépirodalmi példákval szemléltetve. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004.

Dr. Varga József: Mondjuk, írjuk hetésiesen? Krúdy Gyula Irodalmi Kör, 2003.

Közhasznúsági jelentés

Az „Inter” Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ Kht. (1148 Budapest, Őrs vezér tér 11. fszt. 1.) 2003. évi mérlege és közhasznúsági jelentése:

Eredménykimutatás (eFt-ban): közhasznú tevékenység bevétele: 0, vállalkozási tevékenység bevétele: 2425, vállalkozási tevékenység ráfordításai: 1108 (anyag: 898, személyi jellegű: 8, értékcsökkenés: 202), adózás előtti vállalkozási eredmény: 1317, adófizetési kötelezettség: 3, vállalkozási eredmény: 1314.

A társaság 2003-ban megszervezte a Szöveg/félre/értés konferenciát, az Ez már beszéd! mozgalmat, valamint különféle képzéseket tartott, szakértői munkát végzett. A társaság 2003-ban közhasznú tevékenységet nem folytatott, közhasznú bevétele nem volt.

2004. május 20.

Dr. Balázs Géza ügyvezető

HÍREK

Princz Oszkár, a Magyar Eszperantó Szövetség főtitkára, *Az Európai Unió és a Nyelvi Kérdés* című lap főszerkesztője, sok nyelvpolitikai munka szerzője, menedzsere életének 57. évében 2004. április 10-én elhunyt.

*

Nyelv és nyelvhasználat a moldvai csángók körében címmel nemzetközi konferenciát rendezett a Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete 2004. április 22-én és 23-án.

*

2004. május 7–8-án Nagyigmánd nagyközség képviselő-testülete és a Pápay József Általános Iskola nevelőtestülete két napos rendezvényen emlékezett meg **Pápay József** nyelvészprofesszorról. (Erről bővebben I. írásunkat a 11. oldalon.)

*

NYELV-TÁRS címmel új rovatot indított útjára az *Irodalomismeret*, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata. A rovatban, amely a folyóirat 2004. 1–2. számában jelentkezett először, egyszerre négy nyelv-művelő cikk is található; közülük három **Holczér József**é, lapunk rendszeres szerzőjéé, aki az új rovatnak címadója is.

*

Szaknyelvek korunk kommunikációjában címmel 2004. június 23–24-én konferenciát rendezett az MTA Modern Filológiai Társasága, valamint az ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézete Budapesten.

*

Újvidéken rendezték meg mintegy 40 érdeklődő történelem és magyar szakos részvételével a IV. Apáczai Nyári Akadémiát 2004. július 12–16. között. A rendezvényen **Balázs Géza** *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón* címmel tartott előadást.

*

Ismét arculatot vált, és több szakember, szereplő közreműködésével folytatódik 2004. október 1-jétől a Duna Televízió napi ötperces nyelv-művelő sorozata, a *Helyesen*. A műsorban a hagyományos nyelv-művelő témák mellett művelődéstörténeti, illetlen beszélgetések is lesznek. Folytatódik a *Diák-szemmel* rovat, amelyben diákok beszélnek nyelvi kérdésekről, valamint **Minya Károlynak** a mai magyar nyelvújításról szóló öt perce. Az ötperces műsorok mellett a Duna Televízió több rövidebb, kétperces, helyszíni *Helyesen*-nel is megleti nézőit – különböző időpontokban. A műsornak egyébként október 6-án lesz az 1200. adása!

*

Miért hasznos a szemiotika? címmel rendez konferenciát 2004. október 16-án Egerben a Magyar Szemiotikai Társaság. Másnap az ifjú szemiotikusok 2. konferenciája lesz – ugyancsak Egerben.

B. G.

interkht@freemail.hu

balazsg@due.hu

PONTÓZÓ

Mindenekelőtt a 2004. évi 2. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk közre.

I. Nyolcszor nyolc. 1. Akvarell. 2. Időjárás. 3. Együttes. 4. Fizetség. 5. Tananyag. 6. Cilinder. 7. Bazáraru. 8. Kőszméte. Az átlókból kiolvasható megfejtés: Ady Endre: Láttalak... (Meglépő lehetett, hogy Ady, aki közismerten három szóból álló címekeket adott verseinek, itt egyszavas címmel élt. Ez a költemény még az Új versek előtti, 1899-ben megjelent kötetéből való.)

II. Író és műve. 1. Lajt – szalajt. 2. Dorog – bódorog. 3. Asztal – magasztal. 4. Col – dacol. 5. Kész – fürkész. 6. Tető – etető. 7. Bella – libella. 8. Lejt – selejt. Az író Szabó Magda, művének címe: Für Elise.

III. Egy keresztnévet a közepébe! 1. Elemér. 2. Ottó. 3. Géza. 4. János. 5. Bernát. 6. Aladár. 7. Zsófia. (A mondat természetesen Izsó Miklósról, a 19. században élt kitűnő szobrászunkra utal.) 8. Dénes. 9. Károly. 10. Tamás.

IV. Költő és műve. 1. Óbégató. 2. Letenye. 3. Broncho-. 4. Szabály. 5. Cserfes. 6. Legyező. 7. Anyuska. 8. Gyermek. 9. Firkász. A költő Berzsenyi, versének címe pedig – a sorok 7., 8., 9., 4., 1., 3., 5., 4., 2. formában való átrendezése után: Keszthely.

V. Kányádi Sándor a nyelvről. Egyetlen batyunk, botunk, fegyverünk az anyanyelv.

Azok közül az olvasóink közül, akik megfejtésükkel megszerzték a sorsolásban való részvételhez szükséges 70 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Arányi Miklós, Budapest, Tállya u. 3. II. 8. (1121); Balogh Barbara, Tamási, Zrínyi u. 22. (7090); Barton Zsoltné, Szokolya, Királyrét 9. (2624); Bognár Józsefné, Pápa, Gyimóti út 19. (8500); Csöndör Katalin, Csurgó, Hársfa u. 19. (8840); Lőrincz Noémi, Pécs, Aidivgér u. 30. VII. 2. (7632); Petőcz István, Budapest, Thomán u. 9/b (1124); Dr. Sárkány Ernőné, Kecskemét, Lunkányi u. 2. II. 8. (6000); Soós Dóra, Budapest, Margit krt. 56. IV. 4. (1027); Tóth Anikó, Szerbia és Montenegró, 21235 Temerin, Bosnyák u. 62. Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Lehet egy betűvel több? Rejtvényünkben bizony lehet, sőt szükséges. Olvasóinknak minden meghatározásra olyan szót kell találniuk, hogy ha eléje egy betűt illesztnek, ezáltal megkapják az ugyanabban a sorban olvasható második meghatározásnak megfelelő szót. A hozzáillesztett betűket összeolvasva egy nyelvtani fogalmat kapunk eredményül. Ezt tessék beküldeni! (Értéke 15 pont.)

1. Kúszónövény – férfinév:
2. Női név – ékkőféle:
3. Képes – pázsitfűféle növény:
4. Intézkedést igénylő dolog – növényi hajtás:
5. Pengetőhangszer – lenn:
6. Vágja a rendet – a gége része:
7. Női ruhadarab – fafűvös hangszer:
8. Értékesít – becsukódik:
9. Rejtély – átlag:
10. Épület része – hírlap:

II. Madárcsalogató. Olvasóink az itt következő, kissé fura meghatározások mindegyikére egy-egy szép madár nevével válaszolhatnak. Mindegyik előcsalogatott madár nevéért 1 pont jár. Hiánytalan megoldással tehát 10 pontot lehet szerezni.

1. Érzékszervem helyet foglal-e?
2. Szekér kerekének része:
3. Ön mennyiboltja:
4. Eke vonta vágathintáztató:
5. Szerzeteske:
6. Fejet törzssel összekötő rolád:
7. Koronáska:
8. Dudoros pénzintézet a'!

9. Aprócska társalgó:

10. Deres fejű bácsika:

III. Hétszer hét. Megfejtőink az ábra helyes kitöltése után a bal felső sarokból kiindulva a jobb alsó sarokig egy magyar poéta vezetéknevére találnak. A költő két azonos című és hasonló témájú, de különböző sorszámú művet is alkotott. Ha megfejtőink ügyesen átrendezik a vízszintes sorokat, ugyanebben az átlóban rábukkanhatnak erre a közös verscímre is. Ki a költő, és mi a két vers címe? (A névért is, a versek címéért is 8 pont jár, összesen tehát 16.)

1. Katolikus papok fővege:

2. Növényi élősködő:

3. Baranya megyei település:

4. Rebellió:

5. Ruhadarab:

6. Csíptető:

7. Olasz zeneszerző:

IV. Szó-ta-go-ló. Nyelvünk hajlékonyságát és „rejtvényre foghatóságát” mutatja, hogy összeállíthatunk olyan mondatokat is, amelyek oda- és visszafelé szótagonként – tehát nem betűnként! – olvasva ugyanúgy hangzanak. Például: *Pontozó vonzó „topon”*. (Meghatározása: Rejtvényrovat igéző csúcson.) [Köszönjük a dicséretet! A szerk.] Az itt következő meghatározásokra alkossanak olvasóink olyan – szándékaink szerint 7 szótagból álló – mondatokat, szókapcsolatokat, amelyeket az előbb említett módon oda-vissza ugyanúgy lehet olvasni! Minden mondattal 2 pontot, hiánytalan megfejtéssel tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. Kiszolgált kijevei sivatagi patás állat:
2. Augusztusi nagypiac egy nyugat-magyarországi kisvárosban:
3. Izzónak pattogásszerűen érdes hangon zajló kicserélése:
4. A te segítségeddel vált egy észak-amerikai nagyváros tulajdonává:
5. Ismét téged meg engem dorgál:
6. A te dámáddal sétafikál egy koppenhágai a gyalogjárón:
7. A plébános fából készült, színét veszített dohányzóeszköze:
8. Az egyik magyar megyében felszökken a hőmérséklete:
9. Vaddisznószórból készült, sötét színű tisztítóeszköz:
10. Egy Kodály kedvelte felvidéki település tán gyommal van benőve:

V. Déry Tibor a nyelvről. 110 éve, 1894. október 18-án született a múlt század egyik kiemelkedő prózaírója, Déry Tibor. Keresztrejtvényünk fő soraiban éppen ezért egy tőle származó szellemes és mély értelmű mondatot idézünk. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 86 pont, de már 70 pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban, mint mindig, most is tizen részesülnek. A rejtvények megoldását **2004. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónknak sikeres megfejtést és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a rejtvények szerzői:

**Bencze Imre (IV.), Doroszlai Elekné (II.),
Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (I.),
Schmidt János (V.)**

ÍRÓI SZEMMEL

1	2	3	4	5	B	6	7	8	9	L	10	11	12	13
14						15					16			
17					18					19		20		
Í		21					22			23	24			
25	26			27		28			29					
30			31					32						
33								34					35	
A		36				37					38	39		
40	41		42	43	44			45	46	47			48	
49		50						51						
52							53					54		
55						56					57			
58						59		60		61			62	
63			64		65					66				
L					B					L				D

VÍZSZINTES: 1. Déry Tibor megállapításának kezdete. 14. Irodalmi hetilapunk volt (ma már csak korallzátóny!!!). 15. Madridi sportklub. 16. Jávor Pál szülővárosa. 17. Település Hévíztől 6 kilométerre. 20. Order of the British Empire (brit rendjel), rövid. 21. Ajándékoz. 22. Páratlanul éles! 23. Dulakodót szorosán átölelve megfékez. 25. Nem divatból hord csíkos ruhát! 27. Kiejtett mássalhangzó. 29. Anyóka. 30. Cinből hengerelt lap. 32. Szerb Antal irodalmi ebe! 33. Észak-amerikai vízesés. 34. Erejét megfeszítve igyekszik. 35. Révfalu része! 36. Ábrahám szülővárosa. 37. Szegő Gizi karikaturista művészneve volt. 38. Megint közepén! 40. Kerékabroncs! 42. Itt, népiesen. 45. Geofizikus, az MTA tagja, a Meteorológiai Intézet igazgatója (Lajos, 1871–1944). 49. Fékeződő. 51. Vízesés. 52. Gyötör a vágó. 53. Híres londoni képtár a Temze partján. 54. Egykori rádiómárka. 55. Tehénpásztor őrzi. 56. Kassák Lajos egyik lapja volt. 57. Gyár páros betűi. 58. Szoba határa. 59. Déry megállapításának harmadik, befejező része. 63. Húsevő madár. 65. Iszkol. 66. Egyszerű, de alapvető.

FÜGGŐLEGES: 2. Máthé ...; színésznő, a Fiúk a térről című filmben is szerepel. 3. Georg Kreisler monomusicalje. 4. ... Tepes; kegyetlen havasalföldi fejedelem. 5. Szakállas vic! 6. Az illetőre. 7. A csúcsról a völgybe tekint. 8. USA-beli komikus színész (Danny, 1913–1987). 9. Illatozni kezd! 10. Páros méta! 11. Arculat. 12. USA-beli író, híres műve a Lolita (Vladimir). 13. Eredetileg ezt jelenti az IBUSZ első betűje. 14. A megállapítás második része. 18. Diadal. 19. Sor. 24. Erőmű termeli. 26. Ancsa. 27. Fohász. 28. Szerv és érzék is van ilyen. 29. Részesrag, a -nek párja. 31. A Szózat zeneszerzője (Béni). 32. Sűrű, képlékeny anyag. 39. Világháló. 41. Boltíves udvari bejárat része. 43. Drót. 44. A Dunával egy a hangja! 46. Mély, tompa hangon vonít a kutya. 47. Ugye, no most, tájszóval (EHE). 48. Kairó a fővárosa. 50. Ormánsági városka. 53. A Simeon család című regényciklus írója (Sándor). 56. Az ő egyik remekműve A Buddenbrook ház című regény (Thomas). 57. New Haven-i egyetem. 60. ... Bienkopp; Erwin Strittmatter címszereplő regényhőse. 61. ... Tolsztoj; a Háború és béke írója. 62. Ausztráliában honos futómadár. 64. Világ bajnokság, rövid. 65. Ária vége!

Schmidt János

Két közlemény

1.

Az Anyanyelvűpolók Szövetsége (1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4., adószáma: 19663155-1-43) ezúton ismerteti 2003. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételeinek módját:

Éves beszámoló
(adatok ezer forintban)

A) Befektetett eszközök	69
I. Immateriális javak	
II. Tárgyi eszközök	69
III. Befektetett pénzügyi eszközök	
B) Forgóeszközök	2423
I. Készletek	
II. Követelések	3
III. Értékpapírok	
IV. Pénzeszközök	2420
Eszközök összesen	2492
C) Saját tőke	2342
I. Induló tőke	
II. Tőkeváltozás	2363
III. Tárgyévi eredmény	-21
D) Tartalék	
E) Céltartalék	
F) Kötelezettségek	150
I. Hosszú lejáratú kötelezettségek	
II. Rövid lejáratú kötelezettségek	150
Források összesen	2492

A szövetség – és benne az Édes Anyanyelvünk folyóirat – 2003-ban az állami költségvetésből, illetve annak alrendszeraitől 6500 eFt, más szervezetektől 828 eFt támogatást kapott. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától kapott külön céltámogatás segítségével 3420 eFt értékben támogatott anyanyelvi táborokat, versenyeket és más anyanyelvi eseményeket. A szövetség ezeken kívül 615 eFt cél szerinti juttatást nyújtott, és az állami támogatás terhére rendszeresen megjelentette az Édes Anyanyelvünk című folyóiratot.

A szövetség 2003-ban vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2003. évről készült közhasznúsági jelentés a szövetség székhelyén megtekinthető.

2.

A korábbi évek gyakorlatához hasonlóan ismét tájékoztatjuk olvasóinkat arról, hogy az elmúlt évben, 2003-ban mekkora volt az szja 1%-ából nekünk felajánlott összeg, valamint hogy ezt az összeget mire fordítottuk. A 2003. október 8-án, illetve 21-én átutalt összeg 511 945 Ft, s ezt a pénzt teljes egészében az Édes Anyanyelvünk című folyóirat életben tartására, szerzői honoráriumokra, megbízási díjra és terjesztési költségekre fordítottuk.

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének elnöksége

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

ha Barna

Dorina attól tartott, hogy Barna édesanyja haragszik rá, mert nyilvánosan kikotyogta: már megismerkedésük előtt szeretkeztek.

ves
isn:
csa
me:

Ezt nevezik biztonságos szexnek! (A Bestben olvasta: B. G.)

Kiránduljon velünk!

Látogasson el velünk a jászapáti termálfürdőbe és töltsünk együtt egy kellemes napot!

... s közben vegyen részt termékbemutatókon, amelyen most A magyar helyesírás szabályait vesszük sorra, elsőként is azt, hogy: *termálfürdő*... (B. G.)

Az ablak nem mindig követi a szótagolást, a feliratkészítő pedig a helyesírást. (Beküldte: **Batár Levente**, Pécs.)

A 4 LEGTRENDIBB HALÁLOS BETEGSÉG Miben halnak a magyar férfiak?

**A piramisok tartósak,
de nem lakájosak!**

**A Hermina Bau egyesíti az
építészetben rejlő előnyöket!**

Tisztelt Szerkesztőség! Csatloltan küldöm azt a hirdetést, amelyet a ZUGLÓI LAPOK című kerületi újságból vágtam ki. A hirdetést feladó építési vállalatnak igaza van, amikor megállapítja, hogy a piramisok tartósak, de nem lakájosak. Én sem olvastam tudósítást arról, hogy pl. Tutenkamen vagy Amenhotep fáraókkal együtt inasaikat is eltemették. De minek ezt külön közölni, amikor úgyszólván tudjuk? Szívvelyes üdvözlettel: **dr. Del Medico Imre**. (Csak a rend kedvéért: ugyanezt a hirdetést – hasonló érveléssel – **Nagy Mariann** olvasónk is beküldte. Mindkettőjüknek köszönjük! **A szerk.**)

**CHEMOTOX
SUPER LÉGY
ÉS SZÚNYOGIRTÓ
AEROSOL**

199.-
150 ml

Super
LÉGY ÉS
SZÚNYOGIRTÓ
AEROSZOL

Friss illat

Jó, hogy már *super legyet* is kaphatunk! (Dr. Grega Sára, Budapest)

Tudom, hogy trendi a *trendi*, de mindennek van határa! Az FHM (For Him Magazine) áprilisi számának címlapjáról másolom ide ezt a minden bizonnyal figyelemkeltőnek szánt címet. Nos, figyelmemet valóban sikerült felkelteniük, s az is igaz, hogy valamiben végül is meg kell halni. De az ízléstelenség ne legyen nálunk *trendi*! (K. G.)